

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Keterin Kahl

**RAPLAMAA TARBIJATE EELISTUSED JA KÄITUMINE
PÄRAST MAITSESTATUD E-SIGARETTIDE JA E-
VEDELIKE MÜÜGIKEELDU**

Lõputöö

Juhendaja: Indrek Saar, PhD

Tallinn 2023

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2023
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Raplamaa tarbijate eelistused ja käitumine pärast maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike müügikeeldu</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: Preferences and behaviour of consumers in Rapla County after the ban on the sale of flavoured e-cigarettes and e-liquids</p> <p><i>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ning koosneb 51 leheküljest.</i></p> <p><i>Lõputöö teema on aktuaalne, sest e-sigaretid on enim kasutatavad nikotiinitooted nii noorte kui ka täiskasvanute seas ning suitsetamist peetakse jätkuvalt oluliseks rahvaterviseprobleemiks.</i></p> <p><i>Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada Raplamaa tarbijate eelistused ja käitumine pärast maitsestatud e-sigarettide ning e-vedelike müügikeeldu. Lõputöö on uudne, sest varasemalt sellist uuringut Raplamaal läbi pole viidud. Tulemuste põhjal saab teha järeldusi, kuidas on e-sigareti tarbijad käitunud ning mida eelistanud peale maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike keelustamist.</i></p> <p><i>Töö tulemusena selgus, et suurem osa tarbijatest on teadlikud kehtivast müügikeelust maitsestatud nikotiinitoodele. Keehujärgselt on siiski müüdnud maitsestatud nikotiinitooteid mitmed Eesti e-sigaretikauplused ning Raplamaa tarbijad on ostnud tooted sealt. Tulemustest ilmnes ka, et maitsestatud e-sigarette ning e-vedelikke ostetakse illegaalselt turult. Varasem kontroll keelatud toodetele ei ole MTA' l ning TTJA' l olnud piisavalt aktiivne, et tarbijaskond ei saaks osta Eesti e-sigaretikauplustest maitsestatud nikotiinitooteid.</i></p> <p><i>Võimalike lahendustena toodi välja, et edaspidi tuleks järjepidevalt kontrollida Eesti e-sigaretikauplusi. Lõputöö võiks olla ajendiks ohuproгноosi koostamiseks Raplamaal. Teemat saaks uurida ka teistes maakondades.</i></p>	
Võtmesõnad: e-sigaret, e-vedelik, elektroonilised sigaretid, maitsestatud e-sigaretid	
Võõrkeelsed võtmesõnad: electronic cigarettes, e-liquids, ban	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Keterin Kahl	
<p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalistest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p> <p>(allkirjastatud digitaalselt)</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Indrek Saar	allkirjastatud digitaalselt
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	allkirjastatud digitaalselt

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. E-VEDELIKE JA E-SIGARETTIDE OLEMUS	9
1.1 E-sigarettide ja e-vedelike turg	10
1.2 E-sigarettide populaarsus	13
1.3 Sekkumine ja ennetustöö	15
2. MAITSESTATUD E-SIGARETTIDE KEELD JA MÕJU RAPLAMAA TARBIJATELE	20
2.1 Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus	20
2.2 Ankeetküsitluse tulemused	23
2.3 Saadud tulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud	32
KOKKUVÕTE	36
SUMMARY	38
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	40
Lisa 1 Küsitlus	47

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

FDA – Food and Drug Administration

MTA – Maksu- ja Tolliamet

ITP - Illicit Trade Protocol

SISSEJUHATUS

Üha enam tavasisigareti suitsetajaid läheb üle populaarsust koguvale elektroonsele sigaretile ehk e-sigareti suitsetamisele. E-sigareti all mõistetakse patareitoitel ehk aku toitel vahendit, mille eesmärk on aurustuda kapslis sisalduv keemiline segu ning viia see suitsetaja hingamisteedesse. (Terviseamet, 2023) Kuigi maitsestatud e-sigaretide vedelike müügikeeld jõustus juba 2016. aastal, leiti kohe kaupmeeste poolt alternatiiviks eraldi maitsestajad, millega e-sigareti vedelikele maitset juurde lisada ehk müügilettidele ilmusid uued pudelid erinevate maitsetega. 2022. aasta 29. mail keelati ka kõik maitsestatud e-sigaretid ning e-vedelikud (sh eraldi maitsestajad) ning kaupmehed pidid need müügilettidelt eemaldama.

Eestis reguleerib tubakatooteid tubakaseadus, mis käsitleb tubaka- ja seonduvate toodete tootmist, esitlemist ja müüki. Tubakaseadusest tulenevalt on e-vedelikes sisalduvate ainete (v.a tubaka ja mentooli lõhna- ja maitseained) käitlemine Eestis keelatud. Lõhna- ja maitseaineid sisaldavad tooted eemaldati müügilt (sh ka ladustamine, hoidmine, edasitoimetamine) 31.08.2022. (Terviseamet, 2022) Vastav meeldetuletus maitsepiirangute keelu kohta saatis Maksu- ja Tolliamet (edaspidi MTA) meeldetuletuse kõigile tubakatoodetega tegelevatele ettevõtetele. Nõuete rikkumise korral on MTA'l õigus teha ettekirjutusi, alustada väärteomenetlust teo toime pannud isikute vastu ning vajadusel rakendada sunniraha kuni 3200 eurot. (Maksu- ja Tolliamet, 2023)

Ühiskonnas on tõusvaks murekohaks noored, kes alustavad e-sigareti tarbimist varakult. Tervise Arengu Instituudi andmetel on uuringud kinnitanud, et isegi mitteduitsetajale on tubakaga mitteseonduvad magusad maitseid atraktiivsemad ning ka noored eelistavad esmaproovimisel just magusaid maitsevedelikke. (Tervise Arengu Instituut, 2022)

Maitsestatud e-sigareti kasutamist noorte seas on uurinud ka Galderisi ja kaasautorid (2020, p. 67), milles nad toovad välja, et e-sigarette reklaamitakse noorukitele ahvatluseks. Samuti leiavad nad, et erinevate maitsete mõju hingamisteedele kujutab omakorda täiendavat ohtu e-sigareti tarbijale.

Lõputöö teema on **aktuaalne**, sest Boakye jt (2022, p.2) tõdevad oma töös, et e-sigaretid on enim kasutatavad nikotiinitooted nii noorte kui ka täiskasvanute seas ning Ranjit ja kaasautorid (2021, p.2) nendivad, et tubakasuitsetamine on jätkuvalt oluline rahvatervise probleem.

Lõputöö teema on **uudne**, kuna autorile teadaolevalt ei ole varasemalt uuritud maitsestatud e-sigaretide ning e-vedelike keelu mõju Raplamaa piires ning autor keskendub lõputöös spetsiifiliselt Raplamaa näitajatele, kuna elab ise Raplamaal ja töö autorit huvitab selle piirkonna tulemused. Teemat on varasemalt uuritud Ameerika Ühendriikides Romm jt (2022, p. 6), kus võeti aluseks kuus Ameerika Ühendriikide suurlinna piirkonda ning sealsete olemasolevate ja potentsiaalsete e-sigareti maitsepiirangute mõju e-sigareti kasutamisele noorte ja täiskasvanute seas. Uuringu tulemustest selgus, et mõned küll vähendasid e-sigaretide tarbimist, kuid paljud uuringus osalenutest tõdesid, et jätkavad e-sigaretide kasutamist, kasutades vabal turul olevaid maitseid või piirangute tõttu keelatud e-vedelike maitsete hankimine toimub edaspidi läbi illegaalse turu. Uuringust selgus ka, et paljud varasemad e-sigareti tarbijad läksid maitsestatud e-vedelike keelustamise tagajärjel üle tavasigaretidele. Tööst ilmneb, et keelamise mõju on vastuolus keelamise eesmärkidega ning lõputöö autor otsustas, et teemat tuleks uurida ka Raplamaa näitel.

Tulenevalt lõputöö teema aktuaalsusest ning uudsusest püstitatakse **uurimisprobleem**: kuidas on maitsestatud e-vedelike ning e-sigaretide keelustamine mõjutanud nende turgu Raplamaal?

Uurimisprobleemist tulenevalt püstitab töö autor järgmised **uurimisküsimused**:

- Kuidas maitsestatud e-vedelike ja e-sigaretide keelustamine on mõjutanud Raplamaa tarbijate eelistusi?
- Kuidas maitsestatud e-vedelike ja e-sigaretide keelustamine on mõjutanud Raplamaa tarbijate käitumist?
- Kuidas hangitakse maitsestatud e-vedelikke ja e-sigarette keelujärgselt Raplamaal?

Lõputöö **eesmärgiks** on välja selgitada Raplamaa tarbijate eelistused ning käitumine pärast maitsestatud e-vedelike ning e-sigarettide keelustamist.

Teemast tulenevalt püstitab autor lõputöös järgmised **uurimisülesanded**:

- Analüüsida maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide olemust ning e-vedelike ja e-sigarettide turgu teemakohaste teadusallikate alusel.
- Analüüsida Raplamaa tarbijaskonna hinnanguid ning eelistusi maitsestatud e-sigarettide ning e-vedelike osas pärast nende keelustamist.
- Sünteesida teooria ja empiirilise uuringu tulemusi ning teha töö teises osas järeldusi saadud tulemustest

Uurimistöö käigus viiakse täpsemalt läbi juhtumiuuring. Juhtumiuuring võimaldab uurida igapäevaelu sündmusi, säilitades nende tervikliku iseloomu ja tähenduslikud tunnused. (Õunapuu, 2014, lk 59) Juhtumiuuringu eesmärgiks on välja selgitada Raplamaa tarbijate eelistused ja käitumine pärast maitsestatud e-vedelike ning e-sigarettide keelustamist.

Eesmärgi täitmiseks viiakse lõputöö käigus läbi kvantitatiivne uuring. Kvantitatiivses uuringus esinevad järeldused varasematest uuringutest ja teooriatest (Hirsjärvi, *et al.*, 2005, lk. 131). Kvantitatiivses uuringus kogutakse andmeid anonüümse ankeetküsitluse meetodil, mille koostamisel tugineb lõputöö autor teooriale.

Uuringu käigus kogutakse andmeid ehk andmekogumismeetodiks on anonüümne ankeetküsitlus. Ankeetküsitluse eesmärgiks on saada tarbijatelt informatsiooni. Töö käigus kasutatakse mugavusvalimit. Mugavusvalimi puhul lähtutakse lihtsa kättesaadavuse, leitavuse või uuritavate koostöövalmiduse põhimõttest (Õunapuu, 2014, lk 142). Töö autor valis mugavusvalimi, sest elab Raplamaal ning leiab, et siinsete inimestega kontakti saamine on tema jaoks lihtne. Küsitlus koostatakse Google Formis ning jagatakse uurija avalikul sotsiaalmeediaplatformil Facebook ja Raplamaa elanikele mõeldud Facebooki ühises grupis.

Lõputöö jaguneb kaheks peatükiks, mis omakorda jaguneb alapeatükkideks. Esimene peatükk jaguneb kaheks alapeatükiks ning teine peatükk kaheks peatükiks. Esimese peatüki esimeses punktis antakse ülevaade e-vedelike ning e-sigarettide olemusest. Esimeses peatükis antakse ülevaade e-sigarettide ning e-vedelike turust. Esimese peatüki esimeses alapunktis antakse ülevaade e-sigarettide ja e-vedelike turust. Esimese peatüki teises alapunktis käsitletakse e-sigarettide populaarsust ning esimese peatüki kolmandas alapunktis käsitletakse e-sigarettide ja e-vedelikega kaasnevatest sekkumistest ja ennetustööst. Teises peatükis keskendub autor küsimustiku tulemustele. Teise peatüki esimeses alapunktis kirjeldatakse töös kasutatavat uurimismetoodikat. Teise peatüki teises alapunktis analüüsib autor ankeetküsitluse tulemusi, milline on olnud Raplamaa tarbijate käitumine ning eelistused pärast maitsestatud e-sigarettide ning e-vedelike keelustamist. Teise peatüki kolmandas alapunktis teeb autor ettepanekuid ning järeldusi teema kohta.

1. E-VEDELIKE JA E-SIGARETTIDE OLEMUS

Siin peatükis käsitletakse e-vedelike ja e-sigarettide olemust. E-sigarettide ja nendes sisalduvate vedelike mitmekesisus ja nikotiini sisaldus ehk kangus erineb tootjati. E-sigarettide võib leida nii nikotiiniga kui ka nikotiinita.

Tubakaseaduse § 3 sätestab e-sigareti olemuse. E-sigaret on tubakatootega sarnaselt kasutatav toode, millega imiteeritakse tubakatoote tarbimist ning mida kasutatakse tubakatoote asendamiseks. E-sigaret on toode, mida võib kasutada nikotiini sisaldava auru suuotsa kaudu tarbimiseks, või sellise toote komponent, sealhulgas täitekapslid, mahutid ja seade ilma täitekapli või mahutita. Elektroonilised sigaretid võivad olla ühekordsed või täitepakendi või mahuti abil täidetavad või ühekordselt kasutatavate täitekapslitega laetavad (Tubakaseadus, 2005). Tavaliselt koosnevad e-sigaretid kolmest põhielemendist nagu pihusti, e-vedeliku paak ja aku (Sabo, *et al.*, 2023, p. 1).

E-sigarettide toodetakse ja turustatakse eri tüüpi erinevate kaubamärkidega, erinevate maitsetega, et muuta nende tarbimine ahvatlevaks ning tekitada nende vastu uudishimu. Elektroonilised sigaretid meenutavad välimuselt, maitset ja tundelt tavasigarette (Cao, *et al.*, 2021, p. 2). E-sigarettide tarbijakogemus sõltub erinevatest teguritest, näiteks kasseti või paagi struktuurist, huuliku materjalist ja e-vedelikust. E-vedelikku eristatakse nikotiini kontsentratsiooni, hinna, ohutuse ja maitse järgi. Erinevad maitsekombinatsioonid suurendavad elektrooniliste sigarettide atraktiivsust (Havermans, *et al.*, 2019, p. 57). Nikotiini kontsentratsioon e-sigaretides on enamasti vahemikus 0 mg/ml kuni 36mg/ml (Goniewicz, *et al.*, 2015, p. 583). Eestis kasutusel olev nikotiinivedelik ei tohi sisaldada nikotiini rohkem kui 20mg/ml (Tubakaseadus, 2005).

Enamik e-sigarettide, sealhulgas maitsestatud e-sigaretid, sisaldavad nikotiini ja paljudes e-sigaretides võib olla väga kõrge nikotiini kontsentratsioon. Nikotiin tekitab sõltuvust ja enamik sõltuvusi saab alguse noorukieas. Suured tubakafirmad kontrollivad sigarettide tööstust, müües sõltuvust tekitavaid tooteid, sealhulgas e-sigarettide. Ettevõtete eesmärk on teenida kasumit (Singh, *et al.*, 2020, p. 6).

E-sigareti tarvitamine tekitab suitsetajas tunde nagu polekski tegu suitsetamisega (Tervise Arengu Instituut, 2022). Sellest tulenevalt võib veipimist ehk e- sigareti suitsetamist pidada uueks normaalsuseks, sest see on rohkem aktsepteeritavam kui tavasigareti suitsetamine.

Food and Drug Administration ehk USA Toidu- ja Raviamet juhivad tähelepanu, et viimastel aastatel on varasemad tubakatarbijad või uued kasutajad kaalunud üleminekut alternatiivsetele toodetele nagu aurustid, suitsupliiatsid, e-pliatsid, e-piibud ja e-sigaretid. Kõik need on klassifitseeritud elektroonilisteks nikotiini manustamissüsteemideks, mis liigituvad elektrooniliste nikotiini manustamise kategooriasse (FDA, 2023). Kuna e-sigarettide tarbimine aina kasvab, siis areneb seetõttu nende turg kiiresti ja regulatsioonid on ajale jalgu jäänud. Muutunud on toodete sortiment ning uudsete tubaka- ja nikotiinitoodete turuosa on kiires kasvutrendis. (Sotsiaalministeerium, 2023)

1.1 E-sigarettide ja e-vedelike turg

Siin alapeatükis käsitletakse e-sigarettide ja e-vedelike turgu. Riikidevahelised hinnaerinevused loovad eelduse sigarettide salakaubaveoks odavamatest riikidest kallimatesse riikidesse.

Peaaegu kõik maailma riigid on sajandeid maksustanud tubakat ja/või tubakatooteid seetõttu, et ebaelastsed nõudmised nende toodete järele muudavad need lihtsaks tuluallikaks. Aja jooksul, kui avastati sigarettide suitsetamise ja muu tubakatarbimise tagajärjed tervisele, on mõned valitsused kasutanud nende toodete maksustamise suurendamist, et vähendada tubaka põhjustatud tervisekahjustusi (Chaloupka, *et. al.*, 2000, p. 238). On leitud, et kõrgemad tubakamaksud toovad kaasa salakaubaveo ja sellega seotud kuritegeliku tegevuse suurenemise, samas ei vähenda tubakatarbimist (Chaloupka, *et. al.*, 2000, pp. 265-266).

Illicit Trade Protocol (ITP) ehk salakaubanduse protokoll nõuab, et riigid rakendaksid tubakatööstusest sõltumatut tubaka jälgimissüsteemi (Gallagher, *et. al.*, e60). 2019, p. Joossens & Raw (2011, pp. 230-231) tõdevad, et võltsitud sigarettide turu suurust

võidakse üle hinnata. Lisaks illegaalsele salasigaretide tootmisele on illegaalses kaubanduses ka uute sigaretimarkide teke, mida toodetakse üsna avatult tuntud kohtades, mis on mõeldud peamiselt teise riigi ebaseaduslikuks turuks. Autorid tõdevad, et tootmine on ilmselt kooskõlas riigisiseste õigusaktidega ja selle suhtes ei kohaldata või kohaldatakse minimaalselt riigisiseseid kontrole. See loob aluse sellele, et illegaalse turutootjad võivad osta keerukaid masinaid konfiskeerimisohuta.

Ebaseadusliku müügi lõplik asukoht võib olla kõikjal maailmas, sealhulgas päritoluriigis (Holden, 2017, p. 73). Tubakatoodetega ebaseaduslik kauplemine on sageli seotud muude kuriteovormidega, sealhulgas uimastikaubandusega ning sellel võib olla ka roll rahapesuskeemides (Holden, 2017, p. 77). Ebaseadusliku ehk illegaalse tubakakaubanduse tulemuseks on suur tulude vähenemine kogu maailma valitsustele. Lisaks saamata jäänud tuludele on illegaalsel tubakaturul mitmeid negatiivseid tagajärgi. Joossens & Raw (2011, p. 234) nendivad, et illegaalne tubakakaubandus on ülemaailmne probleem, mis vajab ülemaailmset lahendust.

Joossens & Raw (2011, p. 230) tõdevad, et kõige tõhusamaks strateegiaks tubakatarbimise ja leviku vähendamiseks peetakse maksupoliitikat. Maksude vältimine ja maksudest kõrvalehoidumine õõnestavad maksupoliitika tõhusust ning vähendavad valitsuse tulusid. Rahvatervise eksperdid väidavad, et enamik salakaubana müüdavaid ja ebaseaduslikke tooteid kahjustab maksupoliitikat ning toob kaasa odavamad tooted ja suurema müügi.

Joossens & Raw (2011, p. 232) kirjeldavad, et ebaseaduslik kaubandus on klassikaline nõudluse ja pakkumise tulemus. Nad väidavad, et suitsetajatel on nõudlus odavamate ning spetsiifiliste tubakatoodete järele. Neid peetakse kvaliteetsemaks, kuid need ei ole siseturul kättesaadavad. Ebaseaduslikud ja illegaalsed tubakatootjad pakuvad tooteid ja ja soovivad rohkem müüa, et teenida seeläbi suuremat kasumit.

E-sigaretid tulid turule 2003. aastal ja patenteeriti rahvusvaheliselt 2007. aastal (Sapru, *et al.*, 2020, p. 2). E-sigaretide kasutamine on levinud väga kiiresti ning nende rahvusvaheline turg aina kasvab (Sabo, *et al.*, 2023, p. 1). E-sigaretitööstus ja

kasutajaskond on kiiresti laienev valdkond (Breitbarth, *et al.*, 2018, p. 107). Euroopa e-sigareti turg on alates 2008. aastast pidevalt laienenud. 2014. aastal oli see hinnanguliselt umbes 2,16 miljardit eurot (Vardavas & Behrakis, 2016, p. A-24).

2014. läbi viidud uuring kinnitas, et e-sigarettide veebiturg on aja jooksul oluliselt muutunud. Uuringu autorid viisid 2012. aastast kuni 2014. aastani läbi põhjaliku interneti küsitluse, millega sooviti teada saada e-sigarettide erinevaid kaubamärke, mudeleid, maitseid, nikotiini tugevusi ja koostisaineid. Uuringust selgus, et uuringuperioodi jooksul oli igal kuul internetiturule tulnud 10,5 uut kaubamärki ja 242 uut e-sigareti maitset 2014. aastal teises läbi viidud uuringus autorid teatasid, et e-sigarettides on 7764 erineva maitsega e-vedelikku (Zhu, *et al.*, 2014, p. iii3). Viis aastat hiljem, 2019. aastal, oli turul üle 19 000 kaubandusliku e-vedeliku. Nendest ligi 16 300 e-vedelikku võis liigitada maitsekategooriatesse (Havermans, *et al.*, 2019, p 57).

Vaikse ookeani lääneosas ei ole ühtegi piirkonda, kus oleks reguleeritud tubakamaitseid. See piirkond on koduks maailma suurimatele maitsestatud sigarettide turule. Jaapanis 21%, Filipiinidel 22%, Malaisias 29% ja Hongkongis 30% moodustavad mentoolisigaretid ligikaudu veerandi sigaretiturust. Singapuris moodustavad need peaaegu poole ehk 48%. Ameerika Ühendriikides, Euroopa Liidus ja Kanadas läbiviidud uuringud, milles hinnatakse tubaka lõhna- ja maitseainete keelustamise mõju rahvatervisele, näitasid sigarettide tarbimise vähenemist (Zeng, *et al.*, 2022, p.1).

2023. aastal läbi viidud uuringus jõuti järeldusele, et hinnad ja maksud mõjutavad e-sigarettide kasutamise käitumist keskkooliõpilaste seas. See tähendab, et noored on e-sigarettide hinnamuutuste suhtes tundlikud ning e-sigarettide maksude tõstmisel on tõenäoliselt mõõdetav mõju noorte tarbimisele. Autorid tõdevad, et reguleerivad asutused peaksid maksustama tooteid viisil, mis edendavad rahvatervist (Diaz, *et al.*, 2023, pp. 2-6). Jha ja kaasautorid (2020, p. 27) leiavad, et kõrged aktsiisimaksud võivad suurendada sigarettide salakaubavedu, siis on siiski sigarettide ebaseadusliku müügi peamiseks määrajaks nõrk tollijõustamine, mitte kõrge hind. Nad tõdevad, et sigarettide aktsiisimaksud kiire tõstmine on valitsuse jaoks tõhusaim viis tulude tõstmiseks.

Samas kõrgemad maksud ja rangemad eeskirjad võivad avaldada olulisi soovimatuid tagajärgi ning järjepidev rangemate eeskirjade väljatöötamine võivad tuua mingil hetkel rohkem kahju kui kasu. Tuuakse välja, et teatud tooteliikide (näiteks mentoolisigaretide) keelustamine kaldub suunama osa nõudlusest ebaseaduslikule asendustootele. Samuti konkureerivate nikotiinitoodete, näiteks e-sigaretide kättesaadavuse võimaldamine vähendab tavaliselt nii vabal turul kui ka illegaalsel turul sigarettide müüki ja seda enam, kui eelkõige mentoolimaitseelised e-sigaretid jäävad kättesaadavaks (Kulick, *et al.*, 2016, p. 80).

1.2 E-sigaretide populaarsus

Siin peatükis käsitletakse e-sigaretide populaarsust ning levikut noorte seas.

Noorte e-sigareti tarbimine on viimastel aastatel järsult kasvanud, ületades mis tahes varasemat tüüpi ainete kasutamist viimase neljakümne aasta jooksul (Singh, *et al.*, 2020, p. 7). E-sigaretide kasutamine on noorte täiskasvanute seas kõige populaarsem. E-sigarette on proovinud kolmandik noortest ja 7% õpilastest tarvitab neid iga päev või peaaegu iga päev. 2020. aastal Tervise Arengu Instituudi Eesti rahvastiku tervisekäitumise uuringu kohaselt tarvitavad kõige rohkem uusi tooteid nagu e-sigaret ja nikotiinipadjad just noored (Sotsiaalministeerium, 2023). Seda kinnitavad ka Doosti ja kaasautorid (2023, p. 1), kes toovad välja, et tänapäeval on e-sigaretide tarbimine muutunud populaarseks nii mittesuitsetajate kui ka teismeliste seas. Autorid tõdesid, et peamine tegur e-sigareti suure meeldivuse juures noorukitele on erinevad maitseid (Kivistik, 2023, lk 11). Nevada Ülikoolis läbi viidud uuringus autorid tõdesid, et näiteks võivad nooremad e-sigareti tarbijad tajuda puuviljamaitseid, nagu näiteks kirsi- ja puuviljamaitseid vähem riskantsemana (Krishen, *et al.*, 2021, p. 892). Seda kinnitavad ka Tervise Arengu Instituudi läbi viidud uuringud, kus just lastele ja noortele on maitsestatud e-vedelikud oluliselt atraktiivsemad kui maitsestatud vedelikud (Tervise Arengu Instituut, 2023).

Tervise Arengu Instituudi uuringu kohaselt, milles uuriti Eesti kooliõpilaste tervisekäitumist aastatel 2017. ja 2018. aastal selgus, et e-sigaretti on proovinud vähemalt

korra elus 37% poistest ja 28% tüdrukutest. Vanuserühmade kaupa vaadates on e-sigarete proovinud 9% 11-aastastest, 30% 13-aastastest ning 51% 15-aastastest (Oja, 2019, lk 110). Arvestades, et e-sigaretid on nüüd noorte seas kõige populaarsemalt kasutatavad tubakatooted, võiks hindade ja maksude mõju uurimine e-sigaretide tarbimisele olla oluline, et vältida e-sigareti suitsetamise alustamist ning vähendada selle pidevat tarbimist (Diaz, et al., 2023, p. 2).

E-sigareti populaarsuse kasvuga on tulnud ka MTA'1 tööd juurde. MTA tõdeb, et inimesed ei tea, et välismaa veebipoodidest postiga tellitud e-sigaretid ja e-vedelikud liigituvad keelatud kauba alla. Samuti tõdetakse, et teiseks murekohaks on tuntud odavate brändide odavamad liba-versioonid, mis peetakse sageli kinni. Näiteks 2020. aastal tuvastas toll ligi 1200 e-sigaretidega seotud rikkumist. Maksu- ja Tolliamet peab oluliseks alati tellijal üle kontrollida, milliste saadetistega võib probleeme tekkida (Maksu- ja Tolliamet, 2023).

Tavasigareti suitsetajad, kes soovivad suitsetamisest loobuda, proovivad e-sigarete loobumise vahendina atraktiivsete maitsete tõttu (Soule, *et al.*, 2016, p. 171). Tervise Arengu Instituut juhib tähelepanu, et inimese organism reageerib e-sigaretile samamoodi nagu tavasigareti suitsetamisele. E-sigareti kasutajad tarbivad rohkem nikotiini. Kui tavasigaret lõpeb mõne minutiga, siis e-sigaret kestab kauem. Sellest tekib oht tarvitada seda märkamatu järjest suuremates kogustes. E-sigareti vedelikele lisatud lõhna- ja maitseained (nt mentool, kirss, tsitruselised, kohv, kaneel) peidavad nikotiini halba maitset, mis omakorda soodustavad toote nautimist pikemaajaliselt (Tervise Arengu Instituut, 2022). Scheffelsi ja kaasautorite uuringus toodi välja, et e-sigareti tarbijad põhjendavad e-sigaretide tarbimist tavasigaretide asendamisega ja/või suitsetamisest loobumiseks, arvates, et e-sigaretid on vähem kahjulikud. E-sigareti tarbimine on nende meelest rohkem nauditavam ning hinna poolest taskukohasem. Uuringu autorid on arvamusel, et üksnes riiklikud regulatsioonid ei ole tõenäoliselt piisavalt tõhusad noorte e-sigareti tarvitamise, selle leviku ja kokkupuute ennetamisel. Autorite arvates on oluline tugevdada Euroopa ja ülemaailmseid õigusakte, et need oleks üheselt mõistetavad kõikides riikides (Scheffels, *et al.*, 2023, pp.1-8)

1.3 Sekkumine ja ennetustöö

Siin peatükis käsitletakse e-sigarettidega kaasnevatest piirangutest ning tuuakse ülevaade e-sigarettide ennetustööst.

E-sigareti tarbimise kasv ning populaarsus on toonud kaasa ülemaailmse küsimuse, kuidas tarbimist piirata ning vähendada. E-sigaretti peetakse tavasigaretist vähem kahjulikumaks ning seda kasutatakse alternatiivina tavasigaretist loobumisel. Seda kinnitab ka uuring, kus leiti, et kõige levinumad põhjused, miks nõustuti, et e-sigaretid on vähem kahjulikumad kui tavasigaretid, olid see, et nad ei tekita suitsu ja neis on vähem toksine. (Arshad, *et al.*, 2023, p. 4) Wang ja kaasautorid (2015, p. 14934) nendivad, et e-sigarettide turu tohutu kasvu tõttu on toimunud arutelud e-sigarettide regulatiivsete lähenemisviiside üle, mis tekitavad uurimishuvi ja muret.

2023. aasta tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamise uuringu käigus keskenduti kolmele Eestis kõige rohkem tarbitavamale tootele, millest ühed olid e-sigaretid. (Kivistik, 2023, lk 11). Uuringust selgus, et peamised põhjused, miks tubaka- või nikotiinitoodet esimest korda prooviti olid uudishimu, osalus seltskonnas, sõprade surve. Selgus veel, et üks õpilane vastas, et ema pakkus. Veel põhjendati tarvitamist mitmesuguste psühholoogiliste teguritega, nagu meeleolulangus, pereprobleemid, stress ja elu mõtte kadumine (Kivistik, 2023, lk 29). Tarvitamise kasvu võib soodustada ka asjaolu, et noored on uutele ja põnevatele toodetele vastuvõtlikumad ja tihti ei nähta asja varjukülgi. Sotsiaalministeeriumi andmetel eelistavad õpilased tavalistele sigarettidele magusa maitsega e-sigarette. 67% noortest lähtub tootevalikul maitsetest ja 69% nooretest eelistab magusa maitsega tooteid (Sotsiaalministeerium, 2023).

Case ja kaasautorid (2018, p. 60) toovad välja, et kergemalt nikotiinisõltuvusse võib jääda noorukieas. Nikotiini toimel võib kujuneda narkootilistele ainetele omane sõltuvus, mis on võrdväärseks heroini või kokaiini sõltuvustugevusega. (Tervise Arengu Instituut, 2023) Siegel ja kaasautorid (2022, p. 4) leiavad, et kuna e-sigaretid on maailmas nii laialdaselt levinud siis seetõttu on need muutunud kättesaadavaks kõigile. Tervisehoiuasutused on püüdnud reguleerida nende kättesaadavust mitte ainult noorte e-sigarettide suitsetamise vältimiseks, vaid ka noorte suitsetamise taasnormaliseerimise

vältimiseks. Uurimuses tõdeti, et üks peamisi väidetavaid eeldusi e-sigarettide kasutamise piiramiseks on mure noorte pärast. E-sigarettide tarbimine viib noorte regulaarse suitsetamiseni kuna e-sigareti laialdane populaarsus normaliseerib taas tavasigarettide tarvitamise. Autorid toovad e-sigarettide müügikeelu näite San Fransisco põhjal, kus ühes päevas proovib umbes 2500 Ameerika Ühendriikide last oma esimest sigaretti. Nendest umbes 400 last on alla 18-aastased, kellest saavad uued regulaarsed igapäevasuitsetajad. Uuringust selgus, et 81% noortest, kes tubakatoodet kasutasid, proovisid esimesena maitsestatud tubakat.

Suitsetamise piiramise strateegia eesmärgid on määratletud suitsetamisega seotud tervisemõjude järgi. Reuter nendib, et strateegiatel võivad olla muud tagajärjed peale selle, et tarbimist soovitakse vähendada. Autor tõdeb, et enamik kavandatud strateegiaid ähvardab luua musti turge, millega kaasnevad võimalikud kahjud nagu korruptsioon, suured ebaseaduslikud, vägivald ja/või organiseeritud kuritegevus. (Reuter, 2013, p. i49) E-sigarettide maitsete reguleerimise teavitamiseks on oluline uurida e-sigarettide eelistusi ja praegust kasutamist tarbijate seas. (Bold, *et al.*, 2022, p. 2) Food and Drug Administration (FDA) ehk USA Toidu- ja Ravimiamet toob välja reegli, et üheks võimalikuks e-sigarettide leviku piiramiseks on e-sigareti toodete müügi keelamine alla 21-aastastele noortele. (FDA, 2023) 22. septembril 2009. aastal jõustus Ameerika Ühendriikides riiklik maitsestatud sigarettitoodete keeld, välja arvatud mentoolimaitse. Seetõttu on Ameerikas läbiviidud uuring, mis kirjeldab sigarettide kasutamist enne ja pärast 2009. aasta maitsekeeldu. Autorid tõdevad, et maitsestatud sigarettitoodete keelu mõju on hinnanud vähesed. Uuringus jõuti tulemusteni, mis viitavad tugevalt sellele, et 2009. aastal kehtestatud maitsestatud sigarettikeeld vähendas sigarettide kasutamist noortel (Rossheim, *et al.*, 2020, p. 437).

Tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamise uuringu käigus selgus, et piiramisele aitaks kaasa maitsestatud toodete keelamine. Samuti pakuti uuringus välja võimalus, et tõsta tuleks tubaka- ja nikotiinitoodete ostmise vanusepiirangut ning leida tervisekahjustusega inimesi, kes on nõus jagama oma kogemusi toodete tarvitamise tõttu tekkinud haiguste ja vähenenud elukvaliteediga (Kivistik, 2023, lk 82). Peetakse oluliseks, et kättesaadavust maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide valiku osas jälgiksid pädevad asutused pidevalt

selle turgu. (Havermans, *et al.*, 2019, p. 57) Nikotiinitoodete tarbimise vähendamiseks ning praegu olukorra lahendamiseks on vajalik kindlasti nikotiinitoodete rangem reguleerimine ja teadlikkuse tõstmine toodete olemusest. Hetkel kehtiva regulatsiooni kohaselt on alternatiivsete toodete müük alaealistele keelatud, keelatud on ka nende reklaam ja müügi edendamine. Täiendamist vajab toodete koostise regulatsioon (Sotsiaalministeerium, 2023).

Üheks lahenduseks, et e-sigareti tarbimise kasvu pidurdada Eestis keelati Eestis kõik maitsetega e-vedelikud ja e-sigaretid, väljaarvatud mentooli- ja tubakamaitse. Keeld laieneb ka e-sigaretites kasutatavatele vedelike maitsestajatele, mida müüakse eraldi toodetena (Maksu- ja Tolliamet, 2023). E-sigareti populaarsuse kasvuga on tulnud ka Eesti Maksu- ja Tolliametil tööd juurde. MTA tõdeb, et inimesed ei tea, et välismaa veebipoodidest postiga tellitud e-sigaretid ja e-vedelikud liigituvad keelatud kauba alla. Samuti tõdetakse, et teiseks murekohaks on tuntud odavate brändide odavamad libaversioonid, mis peetakse sageli kinni. Näiteks 2020. aastal tuvastas toll ligi 1200 e-sigaretidega seotud rikkumist. Maksu- ja Tolliamet peab oluliseks alati tellijal üle kontrollida, milliste saadetistega võib probleeme tekkida (Maksu- ja Tolliamet, 2023). Reile ja kaasautorid (2020, p. 4) märgivad, et alates 2018. aastast on sarnaselt tavasigareti suitsetamisega Eestis keelatud ka e-sigaretide kasutamine avalikes ruumides, et nende kasutamist veelgi piirata. Samas Scheffels ja kaasautorid (2023, p. 8) jõudsid enda uuringus järeldusele, et riiklikud eeskirjad üksi ei ole tõenäoliselt piisavalt tõhusad noorte e-sigaretide leviku, kasutuselevõtu ja nendega kokkupuutumise ärahoidmisel. Nad soovivad välja, et oluline on tugevdada Euroopa ja ülemaailmseid eeskirju e-sigaretide kohta, et seeläbi ühtlustada seadusandlust erinevates riikides.

Teiseks lahenduseks on Eestis koolidele välja töötatud juhend Tervise Arengu Instituudi poolt „Soovitused alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamise ennetamiseks ja juhtumite lahendamiseks koolis“. Selle järgi lahendatakse koolides sõltuvusainete tarvitamisega seotud probleeme ning pakutakse sõltuvusainete tarvitavale õpilasele diskreetselt nõustamis- ja tugiteenuseid koos toetusega (Kivistik, 2023, lk. 78). Streimann & Pertel (2017, lk 2) tõdevad, et tõhusa ennetustöö eelduseks on arusaam, et noorte

käitumist ei mõjuta ainult nende isiklikud hoiakud ja eakaaslaste surve, vaid ümbritsev psühhosotsiaalne keskkond kodus, koolis ja vaba aja veetmisel.

Paljud Euroopa Liidu liikmesriigid seavad tänasel päeval täiendavaid ja olulisi piiranguid sellele, kuidas elektroonilisi sigarete võib jaemüügikohtades esile tuua, millist tüüpi kohtades neid müüa ja millises ulatuses saavad tootjad oma tooteid nähtavalt reklaamida. Euroopa Liidu liikmesriigid on kasutanud erinevaid strateegiaid, et reguleerida elektrooniliste sigarettide turgu ja tegeleda noorte e-sigareti tarbimisega seotud probleemidega. Noorte ligipääsu vähendamiseks elektrooniliste sigarettidele võttis Riigikogu 2017. aastal vastu tubakaseaduse (Riigi Teataja), millega laiendati põletatud sigarettide eeskirju elektroonilistele toodetele, sealhulgas alaealistele (alla 18-aastastele) kasutamise ja omamise keelud (Snell, *et. al.*, 2021, p. 429). Eestis ei tohi elektroonilisi sigarete jaekaubanduse müügiiruumides nähtavalt eksponeerida ja selliste toodete kaubamärkide esitlemine on keelatud. (Snell, *et. al.*, 2021, p. 429)

Olenemata maitsepiirangute keelust võivad tarbijad leida läbi interneti müügiplatvorme, kus endale hõlpsasti posti teel tellida erinevate maitsetega e-sigareti vedelikke või e-sigarete. Puuduliku kontrolli tõttu on kerge ligipääs e-sigarettidele ka alaealistel. Sellele viitab ka Pärnu Postimehes avaldatud artikkel, kus Maksu- ja Tolliamet posti tollipunktijuhataja Meril Klaos avaldas, et e-sigarete, e-vedelikke ja nendega seotud kaupa tabavad MTA töötajad iga päev. Näiteks 2021. aastal leiti pea pool tuhat saadetist, mis sisaldasid tubakatooteid või nendega seotut. E-sigarete oli nendest 412 pakis. Klaos rõhutab, et kuna internetis e-sigarettide tellimine on keelatud, siis võetakse sellised saadetised tollikontrollis ära. See tähendab, et alaealine ei saa oma tellitud kaupa kätte. 2021. aastal olid põhiriigid Hiina, Singapur ja Suurbritannia, kust e-sigaretitarvikud teele pandi (Pärnu Postimees, 2022). Tackett ja kaasautorid tõdevad, et on vaja pikaajalisi uuringuid selleks, et teha kindlaks tõhusad e-sigareti maitsepiirangud. Sellised, mis toovad kasu rahvatervisele, aidates kaasa täiskasvanuid suitsetamisest loobuma, vältides samal ajal e-sigareti tarbimist noorukite ja nende seas, kes pole kunagi toodet kasutanud (Tackett, *et al.*, 2023, p. 7).

Kokkuvõtvalt võib väita, et maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike keelustamise üks peamisi eesmärke on kaitsta rahvatervist. Peamine sihtgrupp, keda kaitsta soovitakse on teismelised ning noored.

2. MAITSESTATUD E-SIGARETTIDE KEELD JA MÕJU RAPLAMAAS TARBIJATELE

2.1 Uurimismetoodika ja valimi kirjeldus

Selles alapeatükis antakse ülevaade lõputöös kasutatud analüüsi metoodikast, valimist ja andmekogumismeetoditest.

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada Raplamaa tarbijate eelistused ja käitumine pärast maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide keelustamist. Uurimistöö käigus viiakse läbi juhtumiuuring. Juhtumiuuring võimaldab uurida igapäevaelu sündmusi, säilitades nende tervikliku iseloomu ja tähenduslikud tunnused. (Õunapuu, 2014, lk 59) Juhtumiuuringu eesmärgiks on välja selgitada Raplamaa tarbijate eelistused ja käitumine pärast maitsestatud e-vedelike ning e-sigarettide keelustamist. Kvantitatiivset uurimustööd iseloomustavad valim, statistilise valiidsuse olulisus ning arvandmete kogumine ning nende analüüs, uuringu käigus põhiküsimus on „Kui palju“ vastandina küsimusele „Miks?“ (Õunapuu, 2014, lk. 55) Kogu uuringu andmestik on arvuline ning tulemused esitatakse töös sagedus- ja protsentjaotuses. Uuringu vastuseid analüüsitakse Excelis. Töö autor esitab lisaks sagedus- ja protsentjaotusele ka analüüsitud sisu tekstina.

Eesmärgi täitmiseks viiakse lõputöö käigus läbi kvantitatiivne uuring. Kvantitatiivset uurimismeetodit kirjeldab arvandmete kogumine ja andmeid kogutakse struktureeritud ankeetküsitluse näol (Quantitative Research, 2009). Hirsjärvi ja kaasautorid on kirjutanud, et kvantitatiivses uuringus esitatakse järeldusi varasematest uuringutest. (Hirsjärvi, *et al.*, 2005, lk. 131) Selle töö puhul keskendutakse sellele, kuidas on Raplamaa tarbijad pärast maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide müügikeeldu eelistanud ja käitunud. Töö koostamisel tugineb lõputöö autor varasematele uuringutele, mis on seotud maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike keelamisega (Romm jt, 2022, p. 6).

Töös kasutatakse mugavusvalimit. Mugavusvalimi puhul lähtutakse lihtsa kättesaadavuse, leitavuse või uuritavate koostöövalmiduse põhimõttest (Õunapuu, 2014, lk 142). Autor valis mugavusvalimi selle tõttu, et elab ise Raplamaal ja siinsete inimestega kontakti saamine on lihtne. Küsitlus koostatakse Google Formis ning jagatakse uurija

avalikul sotsiaalmeediaplatformil Facebook ning Facebookis olevas Raplamaa elanikele suunatud grupis.

Töö andmekogumismeetodiks on anonüümne ankeetküsitlus. (vt käesolev töö lisa 1) Küsimustikule vastamine oli vabatahtlik ning vastuseid analüüsitakse üldiselt, mitte individuaalselt. Ankeetküsitluses oli kokku 21 küsimust, millest sisu osas 10 küsimust olid valikvastustega ja 7 oli avatud küsimust. Avatud küsimuse eeliseks on, et vastaja saab põhjalikumalt väljendada enda mõtteid küsitluse teemal (Hirsjärvi, *et al.*, 2005, lk 188). Valikvastustega küsimustiku eeliseks seisneb ankeedi lihtsuses, sest nii on vastajal kergem meenutada küsitluses käsitletud teemasid (Hirsjärvi, *et al.*, 2005, lk 188). Küsimustik koostati iseseisvalt ning lähtuti põhimõttest, et küsimused oleks lihtsasti koostatud ning arusaadav vastajale. Küsimustiku esimeses osas 4 esimest küsimust olid informatiivsed küsimused (sugu, vanus, tööhõive staatus ning haridustase). Küsimustiku teises osas oli 17 küsimust sisu kohta, milles uuriti e-sigarettide eelistuste kohta, e-sigareti tarbimissageduse kohta, e-vedelike eelistusi ning teadlikust maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike jaemüügi keeluosas. Lisaks uuriti ka seda, et kas pärast maitsete keelustamist on neid tarvitatud ning kuskohast neid hangiti. Samuti sooviti teada saada, millises koguses neid on ostetud. Vastajad said küsimustiku viimase küsimusena avaldada arvamust, mis võiks nende arvates vähendada nende e-sigareti tarbimist. Autor koostas küsimustiku toetudes uurimisküsimustele.

Tabel 1. Uurimisküsimuste ja ankeetküsitluse vastavus

1. uurimisküsimus: Kuidas on maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide keelustamine mõjutanud Raplamaa tarbijate eelistusi ?	<ul style="list-style-type: none">• Milliseid e-sigarette eelistate?• Kui Te eelistate ühekordset e-sigareti, siis millest Te lähtute selle valikul?• Kui Te eelistate laetavat/täidetavat e-sigareti, siis millest Te lähtute selle valikul?• Millest Te lähtute e-vedeliku valikul?• Milliseid mustal turul levivaid maitsestatud e-sigarette/e-vedelikke eelistate?
--	--

<p>2. uurimisküsimus: Kuidas on maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide keelustamine mõjutanud Raplamaa tarbijate käitumist?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kuidas on muutunud pärast maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide jaemüügikeeldu (29.05.2022) Teie e-sigarettide tarbimine? • Kui sageli Te e-sigaretti tarvitate? • Kas pärast maitsestatud e-vedelike (sh maitsestajate) ja e-sigarettide jaemüügikeeldu (29.05.2022) olete Te neid tarbinud? • Kas olete tarbinud maitsestatud e-sigarette ja e-vedelikke viimase 6 kuu jooksul? (va. mentool ja tubakas) • Kuidas on muutunud pärast maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike keeldu Teie tavasigarette tarbimine? • Kuidas on muutunud pärast maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide keeldu Teie e-sigarettide tarbimine?
<p>3. uurimisküsimus: Kuidas hangitakse maitsestatud e-vedelikke ja e-sigarette keelujärgselt Raplamaal?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kui vastasite eelmisele küsimusele JAH, siis kuidas Te need hankisite? • Kui tihti Te hangite maitsestatud e-sigarette/e-vedelikke mustalt turult? • Millises koguses Te neid hankisite/hangite? • Kuidas leidsite infot selle kohta, kuskohast osta mustal turul levivaid maitsestatud e-sigarette/e-vedelikke (sh maitsestajaid)?

Küsimustel olid ka valikuvariandid, kus iga vastanu sai valida. Valikvastustega küsimuste juures oli ka valik „Muu“, kui vastanu ei leidnud sobivat varianti etteantud valikute seast.

Küsimustikule vastamine oli vabatahtlik ja toetus teooria osale. Küsimustik oli vastamiseks avatud 15 päeva ning kokku saadi 56 vastust.

Autor kirjeldab tulemuste põhjal erinevate tunnuste varieeruvust ning koostab tulemused diagrammide ning tabelitena. Andmeanalüüsimeetod on arvudes ning tulemused esitatakse tabelite ja joonistena, mis on autori enda koostatud. Küsimustiku tulemusel saadakse arvandmeid, mis võimaldab autoril neid edaspidi analüüsida Excelis ning teha järeldusi. Autor esitab saadavad tulemused protsentjaotuses, mille põhjal koostab tulpdigramme ning sektordiagramme. (Õunapuu, 2014, lk. 184)

Kvantitatiivse uurimistöö eesmärk on saada võimalikult objektiivselt ning statistiliselt usaldusväärseid andmeid objektide kohta. Uurimise objektiks on nähtus. Selle töö puhul Raplamaa tarbijate käitumine ja eelistus pärast maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide müügikeeldu

2.2 Ankeetküsitluse tulemused

Selles peatükis antakse ülevaade ankeetküsitlusega kogutud tulemustest. Lõputöö eesmärk oli välja selgitada Raplamaa tarbijate eelistused ning käitumine pärast maitsestatud e-vedelike ning e-sigarettide keelustamist. Ankeetküsitluse kirjelduses oli eraldi välja toodud, et küsimustik on vastamiseks mõeldud ainult Raplamaa elanikele.

Ankeetküsitluses vastas kokku 56 Raplamaa elanikku, kellest 67,9 % olid naised ja 32,1% mehed. Küsimustikule vastasid inimesed vanusevahemikus 19-56. eluaastat. 6 vastanut 56-st olid 22-aastased.

Tabel 1. Vastajate arv vanusevahemike lõikes (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Vanusevahemik	19-29	30-39	40-46	51-56
Vastanute arv	26	21	4	5

Esimeses üldandmete küsimuses taheti teada saada vastajate vanust. Tabelist näeb, et kõige aktiivsemad vastajad olid vanuses 19-29 eluaastat. Vastupidi kõige vähem vastajaid oli vanuses 40-46 eluaastat.

Järgmise üldandmete küsimusega sooviti teada saada vastaja haridustaseme kohta. Küsitlusest selgus, et osales erineva haridustasemega vastajaid. 16 vastajal oli kõrgharidus, mis moodustab 28,6%. 14 vastajal oli keskharidus, mis moodustab 25%. 11 vastajal oli põhiharidus, mis moodustab 19,6%. 7 vastajal oli kutsekeskharidus, mis moodustab 12,5%. 6 vastajal oli kutseharidus keskhariduse baasil, mis moodustab 10,7% ning 2 vastajal oli kutseharidus põhihariduse baasil, mis moodustab 3,6%.

Tabel 2. Vastajate jaotus haridustaseme alusel (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Haridustase	Põhiharidus	Kutseharidus põhihariduse baasil	Keskharidus	Kutsekeskharidus	Kutseharidus keskhariduse baasil	Kõrgharidus
Vastanute arv	11	2	14	7	6	16

Järgmiseks uuriti ankeetküsimustikus vastanute tööhõivestaatuse kohta. Küsimustikust selgus, et 40 inimest on täiskohaga tööl, mis moodustab 71,4%. 5 vastanut, mis moodustab 8,9% olid kodused ning samuti 5 vastajat vastas, et nad on töötud, mis moodustab 8,9%. 4 tões, et on osaliselt tööl, mis moodustab 7,1%. 1 vastaja vastas, et on üliõpilane ning 1 vastaja teatas, et on ülikoolis ning 0,5 koormusega tööl.

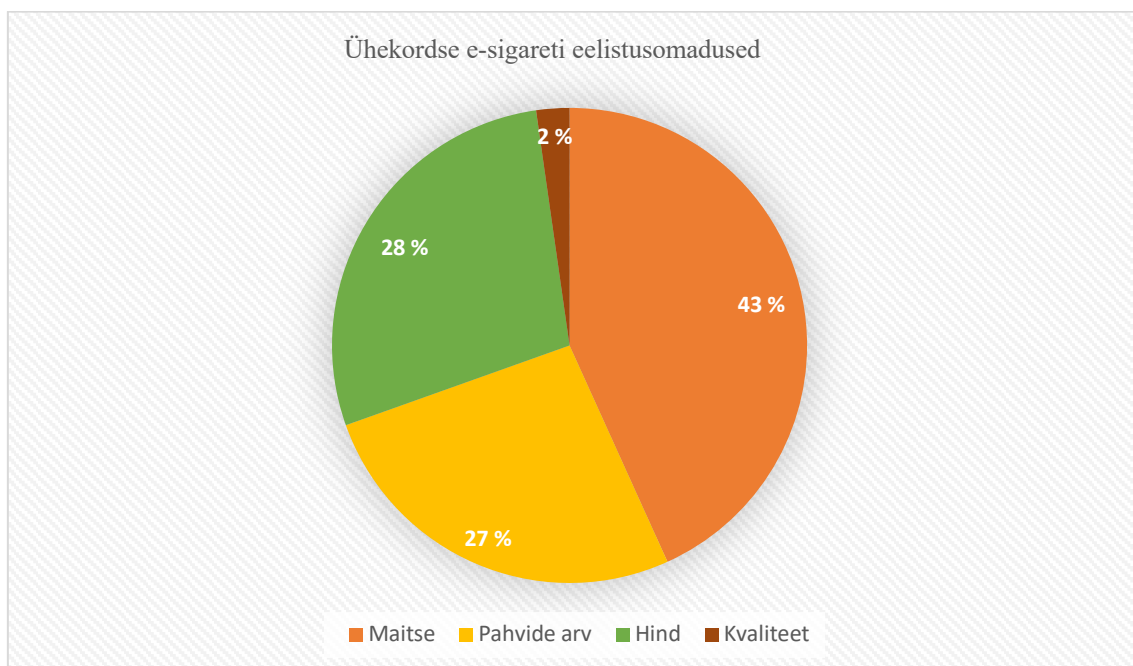
Tabel 3. Vastajate jaotus tööhõivestaatuse alusel (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Tööhõive staatus	Täiskohaga tööl	Osaliselt tööl	Töötu	Kodune	Üliõpilane	Üliõpilane ja 0,5 koormusega tööl
Vastanute arv	40	4	5	5	1	1

Esimese sisuküsimuse eesmärgiks oli teada saada, kui tihti vastaja e-sigaretti tarvitab. Valikuvariante oli 3: igapäevaselt, harva aga kord kuus või väga harva, kord kuus või veel harvem. Küsimus oli märgitud kohustuslikuks küsimuseks ning vastustest selgus, et 28 vastajat tarvitab e-sigaretti igapäevaselt, mis moodustab 50% kõikidest vastustest. 16

vastajat tõdes, et tarvitavad e-sigaretti väga harva, kord kuus või isegi veel harvem. Samas 12 vastajat vastas, et suitsetavad e-sigaretti harva, aga kindlasti rohkem kui kord kuus. Järgmisena sooviti teada saada, milliseid e-sigaretti vastajat kasutamisel eelistavad. Valikuvariantidena oli 3: ühekordseid, täidetavaid/laetavaid või mõlemaid. Vastustest selgus, et 29 inimest, mis moodustab kõikidest vastustest 51,8%, et kasutavad ühekordseid e-sigarette. 14 vastajat nentis, et kasutavad täidetavaid/laetavaid e-sigarette ning 13 inimest vastas, et nad kasutavad mõlemaid, nii täidetavaid/laetavaid kui ka ühekordseid e-sigarette.

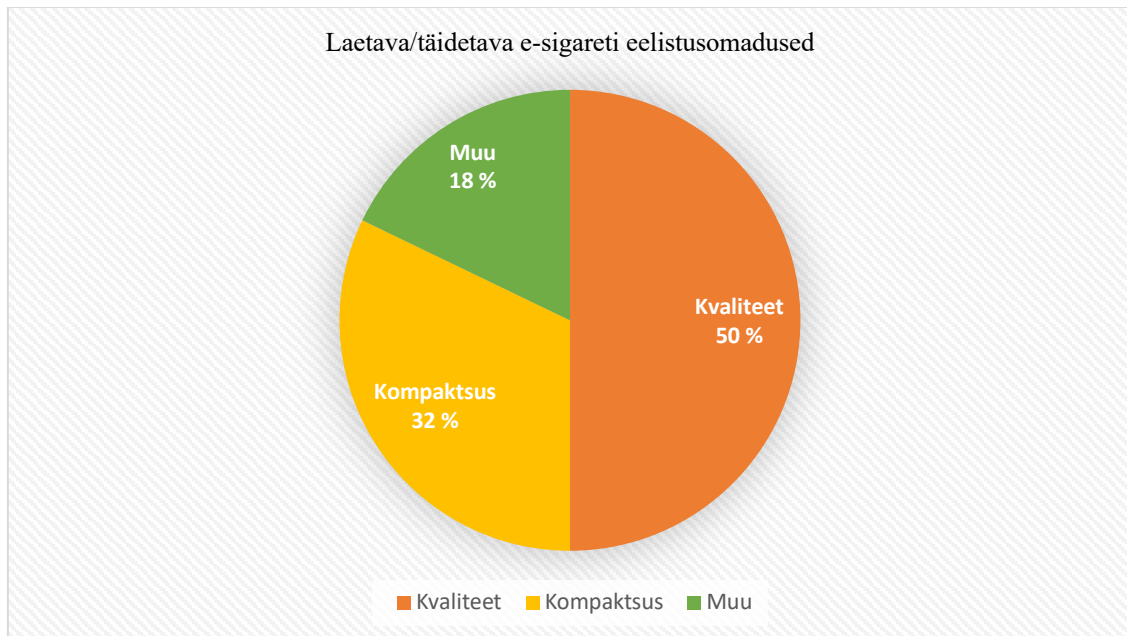
Kolmanda küsimusena sooviti teada saada, et juhul, kui vastaja eelistab ühekordset e-sigaretti, siis millest ta lähtub selle valikul. Küsimus oli koostatud avatud küsimusena, see tähendab, et vastaja sai ise vabas vormis kirjutada, millest tema lähtub ühekordse e-sigareti valikul.

Joonis 1. Ühekordse e-sigareti eelistusomadused (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Vastustest selgus, et 23 vastajat lähtub ühekordse e-sigareti valikul maitsest. 15 inimest vastas, et valib ühekordse e-sigareti hinna järgi. 14 vastajat tõdes, et lähtub valikul pahvide arvust. 2 vastajat tõdes, et lähtub valikul seadme kvaliteedist.

Neljanda küsimusena soovis autor teada saada, et juhul kui vastaja eelistab laetavat/täidetavat e-sigaretti, siis millest ta lähtub selle valikul. Küsimus oli koostatud avatud küsimusena, see tähendab, et vastaja sai vabas vormis vastata, millest tema lähtub laetava/täidetava e-sigareti valikul.

Joonis 2. Laetava/täidetava e-sigareti eelistusomadused (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Vastustest selgus, et 14 vastajat peab oluliseks laetava/täidetava e-sigareti valikul kvaliteeti. 9 inimest vastas, et nende jaoks on tähtis kompaktsus. Kompaktsuse all oli selgitatud, et mida väiksem seade, seda mugavam on seda kaasas kanda. 5 vastajat tõdes, et lähtub valikul varuosade kättesaadavusest, lihtsusest selle täitmisel, kapslite kättesaadavusest. Üks vastaja nentis, et peab oluliseks seda, et seadmed oleks kaks akut, mida vajadusel vahetada. Üks vastaja vastas, et tema jaoks on oluline, et seadet saab korduvalt laadida ning täita.

Viienda küsimusega soovis autor teada saada, et millest lähtub vastaja e-vedeliku valikul. Tegemist oli avatud küsimusega ning vastaja sai vastata vabas vormis. Vastustest selgus, et 19 vastajat lähtub e-vedeliku ostmisel selle maitsest. 13 inimest vastasid, et lähtuvad

ostmisel selle kangusest, 9 inimest tõdesid, et selle hinnast ning 2 inimest tõdesid, et nende jaoks on oluline e-vedeliku kvaliteet.

Kuuenda küsimuse eesmärgiks oli teada saada, kas tarbijaskond on teadlik Eestis kehtivast jaemüügikeelust maitsestatud e-vedelikele (sh eraldi maitsestajatele) ja e-sigarettidele alates 29.05.2022 (va. mentooli- ja tubakamaitse) Küsimus oli kohustuslik vastamiseks kõigile osalenutele. Selgus, et 36 vastajat teadis, et Eestis on kehtiv jaemüügikeeld maitsestatud e-vedelikele ja e-sigarettidele. 12 inimest tõdes, et on küll kuulnud sellest keelust, kuid täpselt nad ei ole kursis sellega. 8 vastajat tõdes, et nad ei tea keelust midagi.

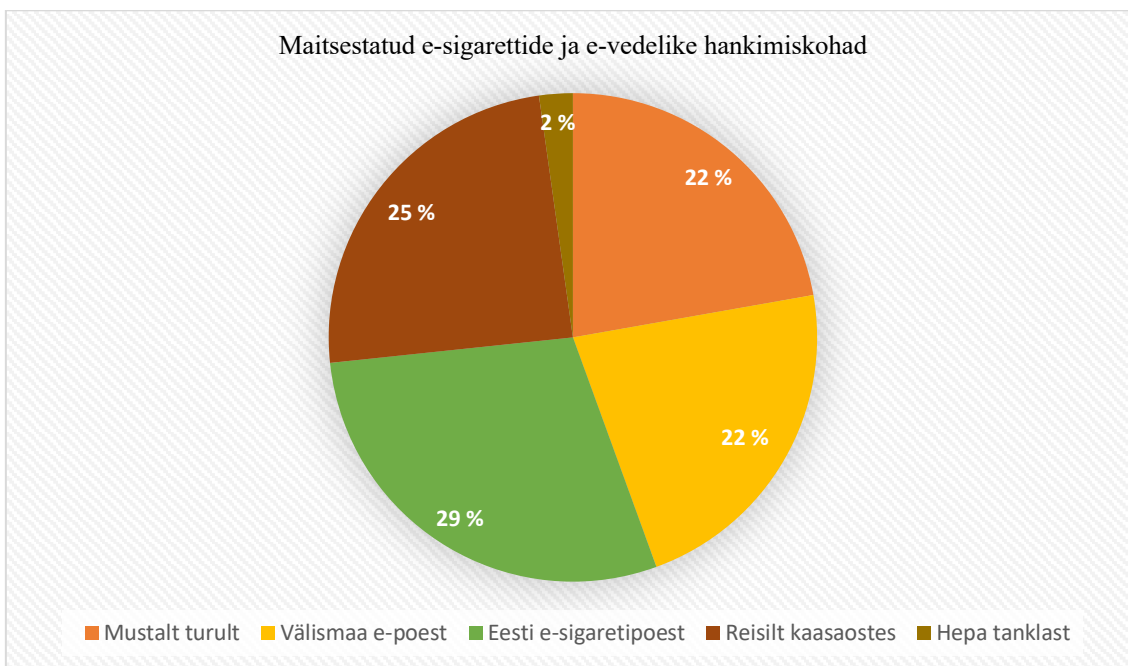
Seitsmenda küsimusega taheti teada saada, kas vastaja on tarbinud pärast jaemüügikeeldu maitsestatud e-vedelikke (sh eraldi maitsestajaid) ja e-sigarette (va. mentooli- ja tubakamaitse). Vastustest selgus, et 37 inimest on neid tarbinud ja 19 tõdes, et ei ole neid keelujärgselt tarbinud.

Kaheksanda küsimusega sooviti teada saada, kas pärast maitsestatud e-vedelike (sh eraldi maitsestajate) ja e-sigarettide jaemüügikeeldu on tarbijaskond neid tarbinud viimase 6 kuu jooksul (va. mentooli- ja tubakamaitse). Kuna küsimustikule oodati vastuseid 10 kuud hiljem pärast keeldu (märtsis 2023), siis soovis autor teada saada, kas keelujärgselt on neid siiski tarbitud. Küsimus oli kohustuslik vastamiseks kõigile osalenutele. Vastustest selgus, et 38 inimest on neid siiski tarbinud ning 18 inimest ei ole neid keelujärgselt tarbinud.

Järgmise küsimusena soovis autor teada saada, et juhul kui vastaja on tarbinud maitsestatud e-sigarette ja e-vedelikke (sh eraldi maitsestajaid) keelujärgselt, siis kuskohast need on hangitud. Küsimus oli koostatud valikvariantidega ning soovi korral sai vastaja lisada omapoolse vastuse „Muu“ lahtrisse.

14 vastajat nentisid, et nad on ostnud keelujärgselt maitsestatud e-sigarette/e-vedelikke Eesti e-sigaretipoodidest. 11 inimest vastas, et nad on ostnud kaasa reisilt. 10 vastajat

tõdes, et ostis maitsestatud e-sigarettide/e-vedelike mustalt turult tutvuste kaudu. Teised 10 vastajat tõdesid, et nad on tellinud tooteid välismaa e-poest.

Joonis 3. Maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike (sh maitsestatud) hankimiskohad pärast jaemüügikeeldu (autori koostati ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Järgmisena sooviti teada saada, kui tihti musta turu tarbijaskond tooteid ostab. Küsimus oli esitatud valikvariantidega.

Tabel 4. Maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide ostmissagedus mustalt turult (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Ostmissagedus mustalt turult	Kord kuus	Paar korda kuus	Paar korda aastas
Vastanute arv	4	4	9

Tabelist näeb, et 9 inimest vastas, et nad hangivad tooteid mustalt turult paar korda aastas. 4 inimest tõdes, et nad hangivad tooteid kord kuus ning 4 inimest vastas, et nad ostavad tooteid paar korda kuus.

Järgmise küsimuse eesmärgiks oli teada saada, millises koguses tavaliselt vastaja hangib mustalt turult maitsestatud e-sigarette/e-vedelikke. Küsimus oli esitatud avatud küsimusena.

Tabel 5. Mustalt turult hangitud ühekordsete e-sigaretide kogus (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Ostmiskogus mustalt turult (tk)	1-4 ühekordset maitsestatud e-sigareti korraga	5-10 ühekordset maitsestatud e-sigareti korraga
Vastanute arv	7	4

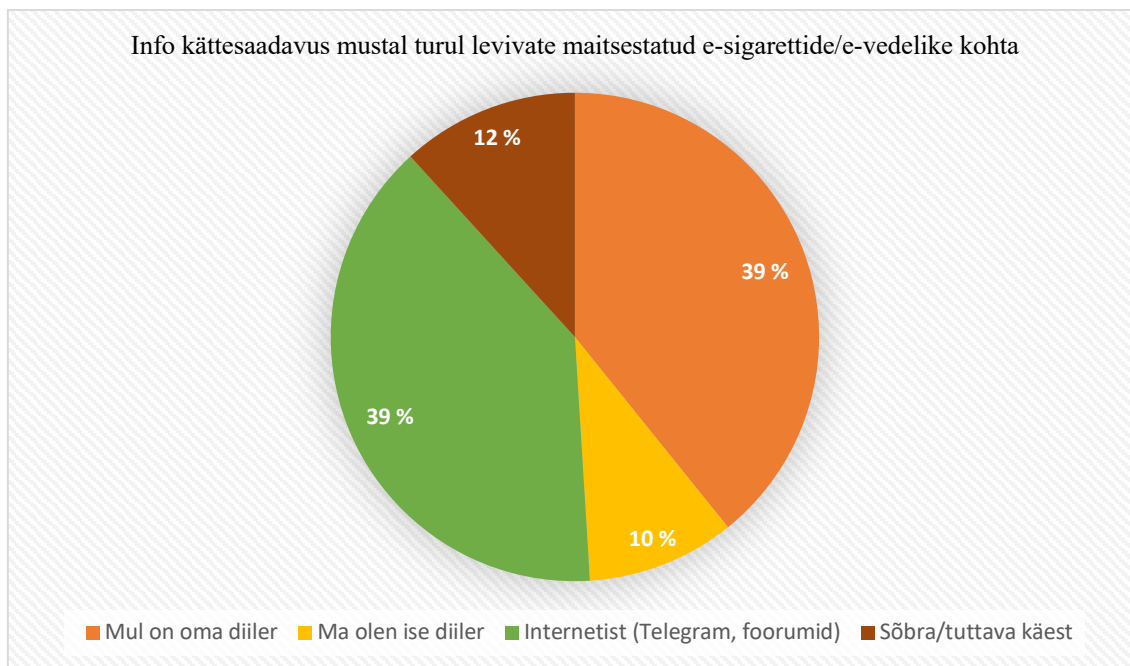
Vastajest selgus, 7 inimest hangib 1-4 ühekordset maitsestatud e-sigareti korraga ning 4 inimest tõdes, et hangib ühe korraga 5-10 e-sigareti.

Tabel 6. Mustalt turult hangitud e-vedelike kogus (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Ostmiskogus mustalt turult (milliliitrites ja liitrites)	60ml-200ml e-vedelikku	1 liiter e-vedelikku
Vastanute arv	3	2

Tabelist selgub, et 3 inimest hangib mustalt turult e-vedelikke korraga 60-200ml. Vaid 2 inimest tõdes, et hangib korraga 1 liiter e-vedelikku.

Järgmiseks soovis autor teada saada vastajatelt seda, kuskohast leiavad nad infot mustal turul levivate maitsestatud e-sigaretide ja e-vedelike (sh maitsestatute) kohta. Küsimus oli esitatud valikuvariantidena ja soovi korral sai vastaja lisada endapoolse vastuse lahtrisse „Muu“.

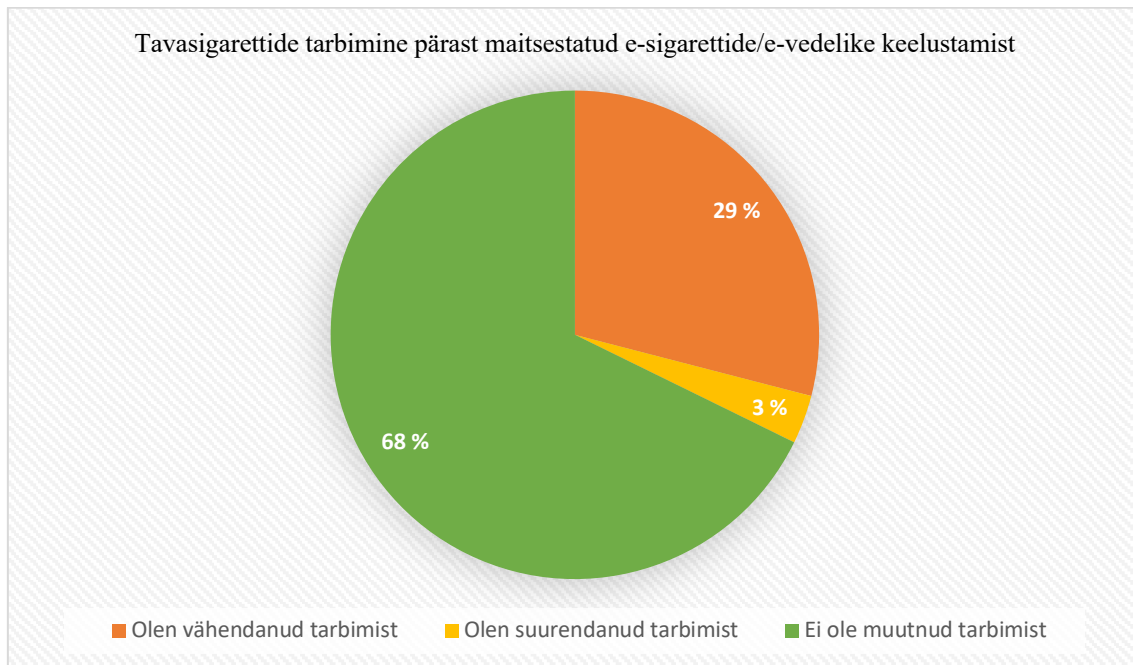
Joonis 4. Info kättesaadavus mustal turul levivate maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike kohta (autori koostatud ankeetküsitluste vastuste põhjal)

9 inimest tõdes, et nemad saavad infot sõbra/tuttava käest. 4 inimest vastas, et neil on oma maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike diiler. 4 inimest nentis, et nad leiavad infot Internetist, läbi foorumite või Telegrami. 1 inimene vastas, et ta on ise maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike diiler.

Järgmise küsimuse eesmärgiks oli teada saada, milliseid mustal turul levivaid maitsestatud e-sigarete ja e-vedelikke vastajad eelistavad. 11 vastajat tõdes, et eelistavad erinevaid puuviljamaitseid (õun, arbuus, aprikoos). Kolm vastajat nentisid, et ostavad erinevaid marjamaitsega vedelikke ja e-sigarete Üks inimene vastas, et eelistab cola ja energy maitset.

Järgmise küsimuse eesmärgiks oli teada saada, kas vastaja tarbib lisaks e-sigaretile ka tavasigarette. Küsimus oli vastamiseks kohustuslik. 29 vastanut tõdes, et ei tarbi lisaks e-sigaretile ka tavasigarette. 13 inimest vastas, et tarbivad mõnikord lisaks e-sigaretile ka tavasigarette ning 14 inimest teatas, et tarbivad lisaks e-sigaretile ka tavasigarette.

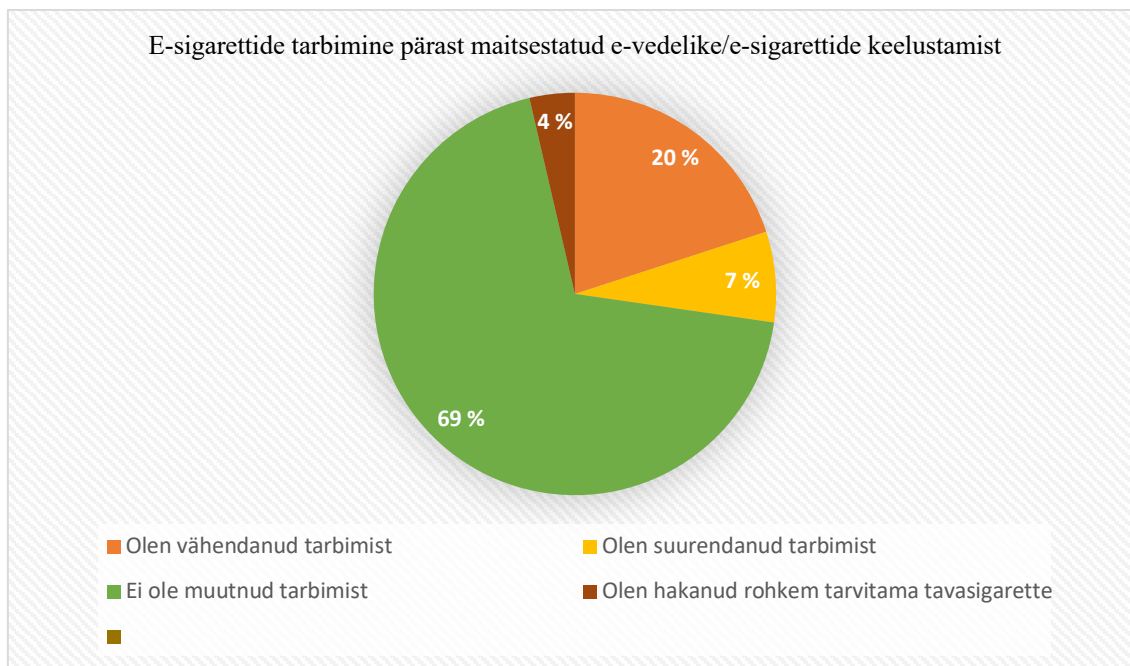
Uurija soovis järgmise küsimusena teada saada jah/mõnikord vastanutelt, kuidas on muutunud pärast maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike keelu rakendumist nende tavasigarettide tarbimine. Küsimusel oli esitatud valikvariandid.

Joonis 5. Tavasigarettide tarbimine pärast maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike keelustamist (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal)

Jooniselt nähtub, et suurem osa ei ole muutnud pärast maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike keelustamist tavasigarettide tarbimist.

Järgmise küsimusena uuriti vastupidiselt tavasigarettide tarbimisega e-sigarettide tarbimist pärast maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide müügikeeldu. Küsimusel oli esitatud valikvariandid ning küsimus oli märgitud kohustuslikuks vastamiseks.

Joonis 6. E-sigarettide tarbimine pärast maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide keelustamist (autori koostatud ankeetküsitluse vastuste põhjal).

Viimase küsimusena soovis autor teada saada arvamust vastajate e-sigarettide tarbimise vähendamise kohta. Küsimus oli kohustuslik kõigile vastajatele. Küsimuses olid väljatoodud valikuvariandid, millest sai valida soovi korral mitu varianti. Vastustest selgus, et 26 inimest arvasid, et nende tarbimist ei muuda mitte miski. 19 inimest vähendaksid tarbimist siis, kui toodetele tuleks hinnatõus. 15 vastajat nentis, et neid paneks vähem e-sigarette tarbima väiksem kättesaadavus toodetele (vähem müügikohti). 12 vastajat tõdes, et neid motiveeriks vähem e-sigarette tarbima ennetuskampaaniatöö raames kahjulikkusest rohkem rääkimine. 8 inimest vastas, et nemad vähendaksid tarbimist, kui neil oleks piiratud tarbimine avalikes kohtades. 1 vastaja tõdes, et tema vähendaks tarbimist, kui tal kaasneks suitsetamisega tekkinud tervisekahjustus. 1 vastaja tõdes, et teda motiveerib vähendama senised keelud, mis on toodetele pandud ning 1 vastaja tõdes, et tema vähendaks tarbimist enda isiklikul soovil.

2.3 Saadud tulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud

Uuringus osales kokku 56 Raplamaa elanikku. Algselt oli autoril plaan analüüsida üle Eesti e-sigarette tarbijate eelistusi ja käitumist pärast maitsestatud toodete jaemüügikeeldu,

kuid kuna töö autor elab Raplamaal, siis huvialuseks sai just see piirkond. Üle poole vastanutest olid naised. Sellest eeldab autor, et naiste seas kõnetas maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike küsimustik rohkem ning tooted on naiste seas populaarsemad kui meeste seas. Samuti võib olla, et naised reageerivad kiiremini kui mehed ning mehed lihtsalt ei soovi enda teadmisi selles valdkonnas jagada. Vastustest selgus, et enim vastanuid olid vanusevahemikus 19-29 eluaastat. Sellest eeldatakse, et maitsestatud e-sigaretid ning e-vedelikud on populaarsed just noorte täiskasvanute seas magusate maitsete tõttu (vt käesolev töö lk 16). 30-39. aastaseid vastanuid oli 21, mis autori arvates näitab samuti seda, et tooted on atraktiivsed noorte seas. Vanusevahemikus 40-46 olid vastanuid 4. Tulemus näitab, et e-sigaretid ei ole nii populaarsed selles vanuses. Vanusegrupis 51-56 oli vastanuid 5, mis ilmestab, et e-sigaretid ei ole selles vanuses nii populaarsed. Töös uuriti vastanute käest ka haridustaseme kohta. Suurem osa vastajatest oli kõrgharidus. Autor arvab, et kõrgharidusega vastajad on kohusetundlikumad ning aitavad rohkem kaasa lõputöö valmimisele. Keskharidusega vastajaid oli küsitluses kokku 14 ning põhiharidusega vastanuid 11, mis näitab autori arvates seda, et kogu e-sigarettidega seonduv teema on populaarne just kooliõpilaste seas. Töö koostaja arvab, et populaarsed on tooted noorte seas sellepärast, et e-sigareti suitsetades ei tule halba suitsuhaisu ning nendel on meeldiv maitse tarbides (vt käesolev töö lk 10 ja 16).

Lähtudes esimesest uurimisküsimusest, mis puudutas Raplamaa e-sigaretitarbijate eelistusi, saab tulemuste põhjal väita, et Raplamaal tarbitakse nii ühekordseid kui ka laetavaid e-sigarette. Uuringust selgus, et endiselt eelistatakse maitsestatud e-vedelikke ning e-sigarette. Suurem osa eelistavad ühekordseid e-sigarette (vt käesolev töö lk 26). Kuna ühekordsed e-sigarette on mitmeid tüüpi (vt käesolev töö lk 10), siis töö koostaja on arvamusel, et ühekordseid e-sigarette eelistatakse seetõttu, et nad on käepärasemad, mida on lihtsam kaasas kanda. Ühekordse e-sigareti juures peetakse oluliseks peamiselt selle maitset (vt käesolev töö lk 26). Laetava e-sigareti juures eelistatakse Raplamaa tarbijate seas peamiselt selle kvaliteeti. E-vedeliku valikul on samuti määravaks selle maitse. Töö koostaja on arvamusel, et e-vedeliku muudab atraktiivseks ning meelepäraseks selle magus maitse (vt käesolev töö lk 10). Ankeetküsitluses sooviti teada saada, kas e-sigaretitarbijad Raplamaal on teadlikud kehtivast maitsestatud e-vedelike ning e-sigarettide müügikeelust. Kuigi suurem osa vastajatest olid teadlikud, siis leidis

ka neid, kes ei olnud kehtivast keelust kuulnud. Töö autor on arvamusel, et need, kes ei olnud müügikeelust varasemalt midagi kuulnud ei pruugi olla igapäevased e-sigaretitarbijad ning kuna arutelusid keelustamise üle on olnud mitmeid, siis on jäänud see teema inimestele segaseks.

Teine uurimisküsimus puudutas Raplamaa e-sigaretitarbijate käitumist pärast maitsestatud toodete müügikeeldu. Vastustest selgus, et Raplamaa tarbijaid on siiski keelujärgselt tarbinud maitsestatud nikotiinitooteid. Vastajate seas leidis ka neid, kes tõdesid, et pärast maitsekeeldu ei ole nad neid tarbinud ning on jäänud legaalsel turul müüdavate maitsete juurde. Uuriija soovis teada saada, kas pärast maitsestatud nikotiinitoodete on tavasigaretide tarbimine muutunud. Vastustest võib väita, et suurem osa e-sigaretitarbijatest ei ole maitsekeelu järgselt enda tavasigaretide tarbimist muutnud. Samuti ei ole vastajad muutnud pärast maitsekeelu rakendumist enda e-sigaretide tarbimist.

Kolmanda uurimisküsimuse eesmärgiks oli teada saada, et kuidas hangitakse Raplamaal keelujärgselt maitsestatud e-sigarette ning e-vedelikke. Selgus, et tarbijad hangivad tooteid keelujärgselt siiski Eesti e-sigaretipoest ning mustalt turult (vt käesolev töö lk 28 ja 29). Uuriija peab võimalikuks, et need, kes hangivad maitsestatud nikotiinitooteid e-sigaretikauplustest, teevad seda just Raplamaa ainukesest e-sigaretikauplusest, sest uuring viidi läbi ainult Raplamaal. Ilmnes veel, et maitsestatud e-sigarette ning e-vedelikke ostetakse kaasa välismaalt või tellitakse Eestisse välismaa e-poodidest (vt käesolev töö lk 28). Võimalik, et need, kes tellivad tooteid välismaa e-poodidest, ei ole kursis, et need liigituvad keelatud kaupade alla (vt käesolev töö lk 18). Osad vastajad teatasid ka, et tarbivad keelujärgselt ainult legaalsel turul olevaid maitseid. Töö koostaja on arvamusel, et kuna e-sigaretipoed müüvad keelujärgselt siiski maitsestatud nikotiinitooteid, siis ongi inimestel lihtne neid hankida ning tarbimine jätkub. Vastustest ilmnes veel, et Raplamaa e-sigaretitarbijad hangivad maitsestatud tooteid peamiselt paar korda aastast ning infot maitsestatud toodete osas leitakse peamiselt internetist või on neil oma diiler.

Uuringus sooviti teada saada ka vastajate arvamust, et milline tegevus võiks vastajate arvates vähendada nende e-sigareti tarbimist. 26 inimest tõdes, et mitte miski ei muuda nende e-sigareti tarbimist kui samas 19 inimest teatas, et nende e-sigareti tarbimist vähendaks hinnatõus seonduvatele toodetele. Kuna läbiviidud küsitlusele vastasid enim noored, siis arvab autor, et hinnatõus e-sigarettidele ja sellega seonduvatele toodetele vähendaks noorte e-sigarettide tarbimist, sest nad on hinnatundlikumad. (vt käesolev töö lk 13). 15 inimest arvasid, et nende tarbimist vähendaks väiksem kättesaadavus toodetele. See tähendab, et e-sigareti ja seonduvaid tooteid müüakse vähemates kohtades. Töö koostaja arvab, et piirangud müügile on tõhus viis tarbimise vähendamiseks. (vt käesolev töö lk 16). 12 vastajat tõdes, et neid mõjutaks vähem e-sigaretti tarbima ennetuskampaaniatöö raames e-sigarettide kahjulikkusest rääkimine. Autor on arvamusel, et ka see võib olla tõhus viis noori eemale suunata e-sigaretiga alustamisel. Autor on seisukohal, et väga hea meetod sellega tegelemiseks on koolidele väljatöötatud juhend (vt käesolev töö lk 18). 8 inimest tõdes, et nende tarbimist vähendaks see, kui e-sigareti tarbimist avalikes kohtades piiratakse senisest veelgi enam. 1 inimene nentis, et teda mõjutaks olukord, kui tal oleks e-sigareti suitsetamisest tekkinud terviserike ning 1 inimene vastas, et tal peab olema endal soov, et tarbimist vähendada või koguni loobuda.

KOKKUVÕTE

Lõputöö aktuaalsus tuleneb sellest, et e-sigaretid on enim kasutatav nikotiinitoode noorte ja täiskasvanute seas ning suitsetamine on jätkuvalt rahvaterviseprobleem. Selleks, et probleemile lahendust leida, tuleks sellele leida erinevaid viise, mis pidurdaks e-sigareti populaarsust ühiskonnas. Riskirühmaks on just noored või suitsetamist alustavad noored, kes proovivad esimesena e-sigaretti. Uurimistöö käigus sai autor kinnitust, et maitsestatud e-sigaretid ning e-vedelikud keelati ära laste ning noorte kaitseks, et erinevad magusad maitsekombinatsioonid neid tarbima ei meelitaks.

Töö peamine eesmärk oli välja selgitada Raplamaa tarbijate eelistused ning käitumine pärast maitsestatud e-vedelike ning e-sigaretide keelustamist. Lõputöö raames koostati anonüümne ankeetküsimustik, mis lähtus töö 4 uurimisküsimusest ning teooriast. Küsimustik oli vastamiseks mõeldud ainult Raplamaa elanikele ning oli vastamiseks ligipääsetav 15 päeva. Kokku laekus 56 vastust.

Uuringust ilmnas, et maitsestatud e-sigaretide ja e-vedelike keelustamine ei ole tarbijaid suuresti mõjutanud. Maitsestatud e-sigarette ja e-vedelike ostetakse jätkuvalt Eesti e-sigaretipoodidest, mustalt turult tutvuste kaudu ning välismaa e-poodidest posti teel. Töö autor on arvamusel, et järelevalve asutustel tuleks maitsestatud e-sigaretide ja e-vedelike keelujärgselt e-sigaretipoodides pakutavat kaupa rohkem kontrollida. Lisaks tuleks jätkuvalt kontrollida posti teel saadetavaid saadetisi.

Lõputöö autor teeb neli ettepanekut, mis võivad aidata maitsestatud e-sigaretide ja e-vedelike levikut piirata:

- MTA'l kontrollida järjepidevalt Eestis tegutsevaid e-sigaretipoode ning nende e-poe veebilehti.
- MTA'l kontrollida järjepidevalt postisaadetisi.
- Tuua koolidesse kogemusnõustajad, kes räägivad noortele e-sigaretide kahjulikkusest ning suitsetamisega kaasnevatest riskidest.
- Levitada sotsiaalmeediaplatformidel tähelepanu püüdvaid infot e-sigaretide kahjulikkusest ning karistustest, mis kaasnevad keelatud kauba tellimisel.

Lõputöö autor on seisukohal, et püstitatud eesmärgid said täidetud ning soovitab teistes maakondades samuti läbiviia sarnaseid uuringuid. Antud lõputöö võiks olla ajendiks ohuproгноosi koostamiseks Raplamaal. Lõputööst selgus, et e-sigarettide populaarsus on just noorte seas, siis soovitab autor uuringut läbi viia kooliõpilaste seas, et saada konkreetsemaid tulemusi. Samuti on võimalik uute e-sigarettidele ja e-vedelikele regulatsioonide tulekuga teemat edasi uurida.

SUMMARY

The topicality of the thesis stems from the fact that e-cigarettes are the most widely used nicotine product among young people and adults, and smoking continues to be a public health problem. In order to find a solution to the problem, different ways should be found to it, which would hinder the popularity of e-cigarettes in society. The risk group is young people or young people starting smoking, who are the first to try an e-cigarette. In the course of her research, the author confirmed that flavored e-cigarettes and e-liquids were banned to protect children and young people so that different sweet combinations of flavours would not attract them to be consumed. The main goal of the work was to find out the preferences and behavior of consumers in Rapla County after the ban on flavored e-liquids and e-cigarettes. As part of the thesis, an anonymous questionnaire was compiled, which was based on the 4 research questions and theory of the thesis. The questionnaire was intended to be answered only by the residents of Rapla County and was accessible for 15 days. A total of 56 responses were received. The study found that consumers have not been greatly affected by the ban on flavored e-cigarettes and e-liquids. Flavored e-cigarettes and e-liquids continue to be purchased from Estonian e-cigarette shops, the black market through acquaintances and foreign e-shops by post. The author of the paper is of the opinion that supervisory authorities should carry out more checks on the goods offered in e-cigarette shops following the ban on flavored e-cigarettes and e-liquids.

The author of the thesis makes four proposals that may help limit the spread of flavored e-cigarettes and e-liquids:

- Constantly check the e-cigarette shops operating in Estonia and their e-shop websites.
- Consistently check inspect postal items.
- Bring experience counsellors to schools to talk to young people about the harmfulness of e-cigarettes and the risks associated with smoking.
- Spread attention-grabbing information on social media platforms about the harmfulness of e-cigarettes and the penalties that come with ordering prohibited goods.

The author of the thesis is of the opinion that the goals set were met and recommends that similar studies be carried out in other counties. This thesis could serve as an incentive for compiling a hazard forecast in Rapla County. The thesis revealed that the popularity of e-cigarettes is precisely among young people, then the author recommends conducting a survey among schoolchildren in order to get more concrete results. It is also possible to explore the topic further with the advent of new regulations for e-cigarettes and e-liquids.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Arshad, H., Jackson, S. E., Kock, L., Ide-Walters, C., Tattan-Birch, H., 2023. What drives public perceptions of e-cigarettes? A mixed-methods study exploring reasons behind adults' perceptions of e-cigarettes in Northern England. *Drug and Alcohol Dependence*, 245, pp. 1-7.

Boakye, E., Dzaye, O., Erhabor, J., Osuji, N., Obisesan, O., Osei, A-D., Bhatnagar, A., Robertson, R-M., Blaha, M-J., 2022. Impact of the Food and Drug Administration enforcement policy on flavored e-cigarettes on the online popularity of disposable e-cigarettes: analyses of Google search query data. *BMC Public Health*, 22:1937, pp. 1-5.

Bold, K W., Buta, E., Simon, P., Gueorguieva, R., Jackson, A., Suttiratana, S C., Krishnan-Sarin, S., S. O'Malley, S., 2022. Examining the potential role of e-cigarettes to reduce health disparities associated with menthol cigarette use: Characterizing e-cigarette use, flavors, and reasons for use among US adults smoking menthol cigarettes. *Drug and Alcohol Dependence*, 236, pp. 1-7.

Breithbarth, A K., Morgan, J., Jones, A L., 2018. E-cigarettes - An unintended illicit drug delivery system. *Drug and Alcohol Dependence*, 192, pp. 98-111.

Cao, Y., Wu, D., Ma, Y., Ma, X., Wang, S., Li, F., Li, M., Zhang, T., 2021. Toxicity of electronic cigarettes: A general review of the origins, health hazards, and toxicity mechanisms. *Science of The Total Environment*, 772, pp. 1-16.

Case, K. R., Mantey, D. S., Creamer, M. R., Harrell, M.B., Kelder, S.H., Perry, C. L., 2018. E-cigarette - specific symptoms of nicotine dependence among Texas adolescents. *Addictive Behaviors*, 84, pp. 57-61.

Chaloupka, F. J., Hu, T-w., Warner, K. E., Jacobs, R., Yurekli, A., 2000. The taxation of tobacco products. *Oxford University Press*, pp. 237-271.

Diaz, M. C., Kierstead, E. C., Khatib, B. S., Schillo, B. A., Tauras, J. A., 2023. Investigating the Impact of E-Cigarette Price and Tax on E-Cigarette Use Behavior. *American Journal of Preventive Medicine*, 000(000), pp.1-8.

Doosti, M., Soufi, G., Bagheri, H., 2023. Nanorod coordination polymers for needle trap extraction of E-cigarettes and cigarettes smoke. *Microchemical Journal*, 187, pp. 1-6.

Food and Drug Administration, 2022. E-cigarettes, Vapes, and other Electronic Nicotine Delivery Systems (ENDS). [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fda.gov/tobacco-products/products-ingredients-components/e-cigarettes-vapes-and-other-electronic-nicotine-delivery-systems-ends> [Kasutatud: 19.12.2022]

Galderisi, A., Ferraro, V-A., Caserotti, M., Quareni, L., Perilongo, G., Baraldi, E., Eigenmann, P., 2020. Protecting youth form the vaping epidemic. *Pediatric Allergy & Immunology*. 31, p.67.

Goniewicz, M. L., Gupta, R., Lee, Y. H., Reinhardt, S., Kim, S., Kim, B., Kosmider, L., Sobczak, A., 2015. Nicotine levels in electronic cigarette refill solutions: A comparative analysis of products from the US, Korea, and Poland. *International Journal of Drug Policy*, 26, 6, pp. 583-588.

Havermans, A., Krüsemann, EJZ., Pennings, J., Graaf, K. d., Boesveldt, S., Talhout, R., 2019. Nearly 20 000 e-liquids and 250 unique flavour descriptions: an overview of the Dutch market based on information from manufactures. *Tobacco Control*, 30 , pp. 57-62.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. 2005. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina

Holden, C., 2017. Graduated sovereignty and global governance gaps: Special economic zones and the illicit trade in tobacco products. *Political Geography*, 59, pp. 72-81.

Jha, P., Hill, C., Wu, D. C N., Peto, R., 2020. Cigarette prices, smuggling, and deaths in France and Canada. *The Lancet*, 395 (10217), pp. 27-28.

Joossens, L., Raw, M., 2012. From cigarette smuggling to illicit tobacco trade. *Tobacco Control*, 21, pp. 230-234.

Kivistik, K., Jurkov, K., Pihelgas, M., Toomik, K., Aavik, A.-L., Juuse, L., Pesti, M. Tubaka- ja nikotiinitoodete tarvitamise uuring. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/tubakas> [Kasutatud 14.03.2023]

Krishen, A. S., Hu, H-f., Spivak, A L., Venger, O., 2021. The danger of flavor: E-cigarettes, social media, and the interplay of generations. *Journal of Business Research*, 132, pp. 884-896.

Kulick, J., Prieger, J., Kleiman, M. A. R., 2016. Unintended consequences of cigarette prohibition, regulation, and taxation. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 46, pp. 69-85.

Maksu- ja Tolliamet, 2022. *Maksu- ja Tolliameti arengukava 2022*.

[Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.emta.ee/eraklient/amet-uudised-ja-kontakt/maksu-ja-tolliamet/tutvustus-ja-struktuur>

[Kasutatud: 22.10.2022]

Maksu- ja Tolliamet, 2023. *Eestis on lõhna- ja maitseaineid sisaldavate e-vedelike müük keelatud*.

[Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.emta.ee/uudised/eestis-lohna-ja-maitseaineid-sisaldavate-e-vedelike-muuk-keelatud>

[Kasutatud: 23.10. 2022]

Oja, L., Piksööt, J., Aasvee, K., Haav, A., Kasvandik, L., Kukk, M., Kukke, K., Rahno, J., Saapar, M., Vorobjov, S., 2019. Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine 2017/2018. õppeaasta uuringu raport. [Võrgumaterjal] Leitav: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/157970053289_eesti_kooliopilaste_tervisekaitumine.pdf [Kasutatud 12.03.2023]

Pärnu Postimees, 2022. Keelatud e-sigarette tabab toll pakkidest iga päev. *Pärnu Postimees*, [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://parnu.postimees.ee/7445191/keelatud-e-sigarette-tabab-toll-pakkidest-iga-paev>
[Kasutatud: 25.10.2022]

Ranjit, A., McCutchan, G., Brain, K., Poole, R., 2021. Substance abuse treatment, prevention, and policy, 16 (1), pp. 2.

Reile, R., Pärna, K., 2020. E-cigarette Use by Smoking Status in Estonia, 2012-2018. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(2), 519, pp. 1-6.

Reuter, P., 2013. Can tobacco control endgame analysis learn anything from the US experience with illegal drugs? *Tobacco Control*, 22, i49-i51.

Romm, F. K., Henriksen, L., Huang, J., Le, D., Clausen, M., Duan, Z., Fuss, C., Bennett, B., Berg, J.C., 2022. Impact of existing and potential e-cigarette flavor restrictions on e-cigarette use among young adult e-cigarette users in 6 US metropolitan areas. *Preventive Medicine Reports*, 28, pp. 1-7.

Rosshem, M E., Livingston, M D., Krall, J R., Barnett, T E., Thombs, D L., McDonald, K K., Gimm, G W., 2020. Cigarette Use Before and After the 2009 Flavored Cigarette Ban. *Journal of Adolescent Health*, 67 (3), pp. 432-437.

Sabo, A-M., Filaudeau, E., Silva, S. D., Becker, G., Monassier, L., Kemmel, V., 2023. Flavoured and nicotine-containing e-liquids impair homeostatic properties of an alveolarcapillary cell model. *Food and Chemical Toxicology*, 174, pp. 1-13.

Sapru, S., Vardhan, M., Li, Q., Guo, Y., Li, X., Saxena, D., 2020. E-cigarettes use in the United States: reasons for use, perceptions, and effects on health. *Public Health*, 20: 1518, pp. 1-10.

Scheffels, J., Tokle, R., Linnansaari, A., Rasmussen, S KB., Pisinger, C., 2023. E-cigarette use in global digital youth culture. A qualitative study of the social practices and meaning of vaping among 15-20-year-olds in Denmark, Finland, and Norway. *International Journal of Drug Policy*, 111, pp. 1-10.

Siegel, M., Katchmar, A., 2022. Effect of flavored E-cigarette bans in the United States: What does the evidence show? *Preventive Medicine*, 165 (B), pp. 1-5.

Singh, S., Windle, S. B., Filion, K. B., Thombs, B. D., O'Loughlin, J. L., Grad, R., Eisenberg, M. J., 2020. E-cigarettes and youth: Patterns of use, potential harms, and recommendations. *Preventive Medicine*, 133, pp. 1-8.

Sotsiaalministeerium, 2022. Alternatiivsed tubakatooted vajavad täpsemat reguleerimist. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/alternatiivsed-tubakatooted-vajavad-tapsemat-reguleerimist>
[Kasutatud 19.12.2022]

Soule, E K., Lopez, A A., Guy, M C., Cobb, C O., 2016. Reasons for using flavored liquids among electronic cigarette users: A concept mapping study. *Drug and Alcohol Dependence*, 166, pp. 168-176.

Streimann, K., Pertel, T., 2017. *Soovitud alkoholi, tubaka ja narkootikumide tarvitamise ennetamiseks ja juhtumite lahendamiseks koolis.* [Võrgumaterjal] Leitav:

https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/149796489326_Soovitud_alkoholi_est_web.pdf

[Kasutatud: 20.01.2023]

Zhu, S-H., Sun, J Y., Bonnevie, E., Cummins, S E., Gamst, A., Yin, L., Lee, M., 2014. Four hundred and sixty brands of e-cigarettes and counting: implications for product regulation. *Tobacco Control*, pp. iii3-iii9.

Tackett, A. P., Dai, H. D., Han, D-H., Vogel, E. A., Coreas, S. I., Jafarzadeh, N., Anaya, M. J. G., Patel, D., Peraza, N., Mason, T. B., Leventhal, A. M., 2023. Appeal of e-cigarette flavors: Differences between never and ever use of combustible cigarettes. *Drug and Alcohol Dependence*, 246, pp. 1-5.

Tervise Arengu Instituut, 2015.

Elektrooniline sigaret ehk e-sigaret on tubakatootega sarnaselt kasutatud toode.

[Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.tubakainfo.ee/mis-on-sigaretis/e-sigaret/>

[Kasutatud: 23.10.2022]

Terviseamet, 2022. *Tubakatooted.*

[Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.terviseamet.ee/et/kemikaaliohutus-tooteohutus/toodete-kaitlejale/tubakatooted>

[Kasutatud: 22.10.2022]

Vardavas, C., Behrakis, P., 2016. *Study on the identification of potential risks to public health associated with the use of refillable electronic cigarettes and development of technical specifications for refill mechanisms. Potential Risks from Electronic Cigarettes & their technical Specifications in Europe (Precise)*. B-1049, Brüssel: Euroopa Komisjon.

Wang, L., Zhan, Y., Li, Q., Zeng, D. D., Leischow, S. J., Okamoto, J., 2015. An Examination of Electronic Cigarette Content on Social Media: Analysis of E-Cigarette Flavor Content on Reddit. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12, pp. 14933-14952.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*.

[Võrgumaterjal] Leitav:

http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf [Kasutatud 04.10.2022].

Lisa 1 Küsitlus

1. Sugu:

- a) naine
- b) mees

2. Vanus:

3. Haridustase:

- a) põhiharidus
- b) Kutseharidus põhihariduse baasil
- c) Keskkharidus
- d) Kutsekeskkharidus
- e) Kutseharidus keskkhariduse baasil
- f) Kõrgharidus

4. Tööhõive staatus:

- a) Täiskohaga töö
- b) Osaliselt töö
- c) Töötu
- d) Kodune
- e) Muu

5. Kui sageli Te e-sigaretti tarvitate?

- a) Igapäevaselt
- b) Harva, aga rohkem kui kord kuus
- c) Väga harva, kord kuus või veel harvem

6. Milliseid e-sigarette eelistate?

- a) Ühekordseid
- b) Täidetavaid/laetavaid
- c) Mõlemaid

7. Kui Te eelistate ühekordset e-sigaretti, siis millest Te lähtute selle valikul? (nt maitse, hind, pahvide arv)

8. Kui Te eelistate laetavat/täidetavat e-sigaretti, siis millest Te lähtute selle valikul? (nt aku kestvus, kvaliteet)

9. Millest lähtute e-vedeliku valikul? (nt maitse, kangus, hind)

10. Kas olete teadlik, et Eestis on jaemüügikeeld (alates 29.05.2022) maitsestatud e-sigarettidele ja e-vedelikele (sh maitsestajatele)?

a) Jah

b) Ei

c) Olen kuulnud, aga täpsemalt ei ole kursis

11. Kas pärast maitsestatud e-vedelike (sh maitsestajate) ja e-sigarettide jaemüügikeeldu olete Te neid tarbinud?

a) Jah

b) Ei

12. Kas olete tarbinud maitsestatud e-sigaretti ja e-vedelikke viimase 6 kuu jooksul? (va. mentool ja tubakas)

a) Jah

b) Ei

13. Kui vastasite eelmisele küsimusele JAH, siis kuidas Te need hankisite?

a) Mustalt turult tutvuste kaudu

b) Välismaa e-poest

c) Eesti e-sigaretipoest (nt Veipland, Vapista, Easysmoke)

d) Muu

14. Kui tihti hangite maitsestatud e-sigaretti/e-vedelikke mustalt turult?

a) Kord nädalas

b) Kord kuus

- c) Paar korda kuus
- d) Paar korda aastas

15. Millises koguses Te neid hankisite/hangite? (nt vedelike puhul mitu ml ja ühekordsete e-sigarettide puhul mitu tk)

16. Kuidas leidsite infot selle kohta, kuskohast osta mustal turul levivaid maitsestatud e-sigarette/e-vedelikke (sh maitsestajaid)?

- a) Mul on oma diiler
- b) Ma olen ise diiler
- c) Sõbra käest
- d) Muu

17. Milliseid mustal turul levivaid maitsestatud e-sigarette/e-vedelikke eelistate? (nt erinevaid puuviljamaitseid)

18. Kas lisaks e-sigareti tarbimisele tarbite ka tavasigarette?

- a) Jah
- b) Ei
- c) Mõnikord

19. Kui vastasite eelmisele küsimusele JAH/MÕNIKORD, siis kuidas on muutunud pärast maitsestatud e-sigarettide ja e-vedelike keelu rakendumist (29.05.2022) Teie tavasigarette tarbimine?

- a) Olen vähendanud tarbimist
- b) Olen suurendanud tarbimist
- c) Ei ole muutnud tarbimist

20. Kuidas on muutunud pärast maitsestatud e-vedelike ja e-sigarettide jaemüügikeeldu (29.05.2022) Teie e-sigarettide tarbimine?

- a) Olen vähendanud tarbimist
- b) Olen suurendanud tarbimist

- c) Ei ole muutnud tarbimist
- d) Olen hakanud rohkem tarvitama tavasigarette
- e) Olen hakanud vähem tarvitama tavasigarette

21. Milline alltoodud tegevustest võiks Teie arvates Teie e-sigareti tarbimist vähendada?

- a) Hinnatõus seonduvatele toodetele
- b) Väiksem kättesaadavus (vähem müügikohti)
- c) Ennetuskampaaniatöö raames kahjulikkusest rääkimine
- d) Piiratud tarbimine avalikes kohtades
- e) Mitte miski ei muuda
- f) Muu